

Теруге:
Редактор

Д.Ақышев

«Экономикалық шолу» шығарылымының мазмұны №42007

№	Мақаланың атауы	Автор	Бөлімше	Көлемі, бет
Ақша несие саясатының дамуы				
Қаржы секторының жай-күйі және даму перспективалары				
1. 1	Қаржылық тұрақсыздық жағдайындағы Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің ақша-кредит саясаты туралы	Ақышев Д.Т.	ҰБ Төрағасының орынбасары	
2. 2	Қазақстан Республикасы жинақтаушы зейнетақы қорларының халықаралық қаржылық есептілік стандарттарын қолдануы	Тайшыбаева Д.	Бухгалтерлік есеп департаменті	
3. 3	Тұтынушылық кредиттеу нарығы – перспективалық қаржы құралы ретінде	Нұрқанова А.М., Абілмәжінова С.К.	Ақмола филиалы	
Экономика және қаржы нарығы: аймақтық аспектілер				
4.	Қызылорда облысындағы инфляциялық үдерістер: алғышарттар, инфляция деңгейін тежеу бойынша қабылданатын шаралар	Төлепов Қ.І., Хожбанова А.А.	Қызылорда филиалы	
5.	Қызылорда облысының төлем карточкалары нарығы	Кан А.А.	Қызылорда филиалы	
6.	Пластикалық карточка декларацияланбайды...	Қадырғазиев Т.М.	Атырау филиалы	
7.	2007 жылғы қорытындылар бойынша астананың депозиттік-кредиттік нарығының негізгі аспектілері	Данченко Е.А.	Орталық филиалы	
Заңнамаға үзініктеме				
8.	Қазақстан Республикасының валюта және банк заңнамасының нормаларын бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершілік	Шауашеков А.Т	Қарағанды филиалы	
Тарихи анықтама				
9.	Кәсібі – банкир	Сатыбалдина Г.К.	Батыс Қазақстан филиалы	
Ақпараттық технологиялар				
10.	Корпоративтік ақпарат ауіпсіздігінің кейбір проблемалары	Рысқалиев Н.Ж.	Батыс Қазақстан филиалы	
Всего				

Қаржылық тұрақсыздық жағдайындағы Қазақстан Республикасы Ұлттық

Банкінің ақша-кредит саясаты туралы

Ақышев Д.Т.,
Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі
Төрағасының орынбасары

Қазақстанда тәуелсіздік жылдарында нарықтық қарым-қатынастарды дамытуға бағытталған экономикалық реформалар жүргізілді. Осы кезеңде жекешелендіру жүргізілді, мемлекеттік қаржы және қаржы секторы реформаланды, зейнетақы саласында реформа жүргізілді. Жүргізілген реформалардың нәтижелілігі экономиканың жылдам қарқынмен өсуінен көрінеді. Егер 10 жыл бұрын халықтың жан басына шаққанда ЖІӨ 700 АҚШ долларынан сәл ғана асатын болса, 2004 жылдың аяғында ол 2700 долларға жетті, ал 2007 жылдың қорытындысы бойынша 7000 доллар деңгейіне жетеді деп күтілуде. Дүниежүзілік Банктің жіктеуі бойынша Қазақстан 2005 жылдың өзінде (халықтың жан басына шаққанда 3771 доллар деңгейінде) кірісі әлемдік орташа деңгейден жоғары елдер тобына жатқызылды.

Қазақстан экономикасының экономикалық табыстарының құрамдас бөлігінің бірі Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің (бұдан әрі Ұлттық Банк) ақша-кредит саясаты болып табылады. Қазақстан дербес ақша-кредит саясатын жүргізу мүмкіндігін 1993 жылы ұлттық валюта – теңгенің енгізілуімен бірге алды.

Ұлттық Банктің ақша-кредит саясаты теңгенің он бес жылдық тарихының жартысынан астам уақытында қаржылық тұрақсыздық жағдайында жүргізілді.

Мақалада қаржылық тұрақсыздық жағдайындағы Ұлттық Банктің ақша-кредит саясаты туралы әңгімеленеді.

Бірінші кезекте **қаржылық тұрақсыздық** дегенді қалай түсінеміз?

Қаржылық тұрақтылық дегеніміз қаржы жүйесінің өзінің тікелей міндеттерін, атап айтқанда, инвестициялық жобаларды табысты қаржыландыруды және ресурстарды пайдаланудың күрт өзгерістерін тиімді реттеп отыруды толық орындау екендігі белгілі. Қаржылық тұрақтылықтың құрамдас бөліктері ақша тұрақтылығы, нарық агенттерінің қаржы мекемелеріне және нарыққа сенімінің болуы, нақты немесе қаржы активтері бағасының күрт ауытқуының жоқтығы болып табылады.

Осы тұрғыдан қарағанда теңгені енгізген уақыттан бері қаржылық тұрақсыздық кезеңдері болып 1993 жылғы қараша - 1999 жыл және 2007 жылғы тамыздан бастап бүгінгі күнге дейінгі аралықтар саналады.

Осы кезеңдердің әрқайсысындағы ақша-кредит саясатын сипаттайық.

1993 жылы қараша – 1995 жыл аралығындағы кезең – гиперинфляцияны ауыздықтау кезеңі. Теңгені енгізу сәтінде Қазақстанның экономикасы өте ауыр жағдайда болды. 1993 жылы инфляция 2265% құрады, ал 1991-1995 жылдары тұтастай алғанда өндіріс 50% жуық құлдырады. Кеңес Одағының ыдырауынан және шаруашылықаралық байланыстардың үзілуінен туындаған өндірістің құлдырауын тоқтату мақсатында Ұлттық Банк іс жүзінде коммерциялық банктердің функциясын орындады: кәсіпорындарға тікелей кредиттер берді, мемлекеттік бюджет тапшылығын тікелей қаржыландыруды жүзеге асырды.

Осындай жағдайларда Қазақстан Республикасының Үкіметі (бұдан әрі Үкімет) және Ұлттық Банк үшін бірінші кезектегі міндеттер инфляцияның төмендеуі және өндірістің құлдырауын тоқтату болып табылды.

Осы міндеттерді шешу үшін қатаң макроэкономикалық саясат жүргізу бағдарға алынды, бұған бюджет тапшылығының айтарлықтай қысқаруы және кредиттік экспансияны шектеу кірді.

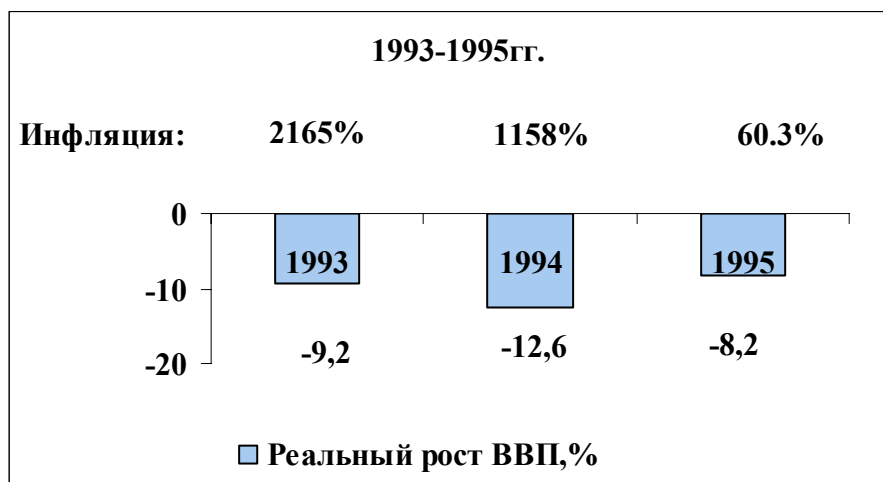
1994 жылы жеңілдікті кредиттер беру және кәсіпорындардың кредит үшін Ұлттық

Банкке тікелей өтініштерін қарау практикасы тоқтатылды. Үкіметке бюджет тапшылығын жабуға арналған кредиттер ақылы негізде беріле бастады. 1995 жылы Үкіметтің шешімі бойынша Ұлттық Банктің экономикаға кредиттер беруі тоқтатылды. Банктерді қайта қаржыландыру тетігі айтарлықтай өзгерді: кредиттік ресурстарды Ұлттық Банк кредиттік аукциондар арқылы және ломбардтық негізде орналастыра бастады. 1995 жылы Ұлттық Банк туралы заң қабылданды, оған сәйкес Ұлттық Банктің тәуелсіздігі заң жүзінде айқындалды, ұлттық валютаның ішкі және сыртқы тұрақтылығын қамтамасыз ету мақсаты алға қойылды.

Ұлттық Банк экономиканы кредиттеу функцияларын екінші деңгейдегі банктерге беріп және өз өкілеттігі шегінде тәуелсіздік алғаннан кейін нарық қағидаттарына, тиімді банк қадағалауына негізделген қазіргі заманғы банк жүйесін құру бойынша жұмысты жалғастырды. Ұлттық Банктің басқа маңызды міндеті инфляцияны төмендетуге бағытталған ақша-кредит саясатының өзін дамыту болды. Бұл кезеңде қайта қаржыландыру ставкасымен және ең төменгі резервтік талаптар нормативімен қатар ішкі валюта нарығында сатып алу және сату операциялары, ломбардтық кредиттер, Ұлттық Банктің қысқа мерзімді ноталары сияқты жаңа құралдар енгізілді.

1993-1995 жылдары инфляция 2165%-дан 60%-ға дейін азайды, алайда өндірістің құлдырауы жалғасты және кезең ішінде орташа алғанда 10% көтерілді (1-сурет).

1-сурет.

1993-1995жж. Инфляция: ЖІӨ нақты өсуі,%

Баға тұрақтылығына қол жеткізумен қатар елімізде жас ұлттық валютаның қалыптасу міндеттері де шешілді. Теңге бастапқыда ағымдағы операциялар бойынша айырбасталатын валюта ретінде енгізілді. Капитал операциялары бойынша теңгенің айырбасталымдылығына келетін болсақ, теңге енгізілген кезден бастап капиталдың резиденттерден резидент еместердің пайдасына көшуін көздейтін валюта операциялары лицензиялауға жатқызылды, бұл ретте капитал ағыны статистикалық есепке алу мақсатында ғана тіркелді. Бұған шетел валютасы ұсынысының ішкі көздерінің айтарлықтай тапшылығы себепші болды. Ішкі нарықта шетел валютасы ұсыныстарын ұлғайту мақсатында уақытша шара ретінде валюта биржасында экспорттық түсімнің 50% міндетті түрде сату енгізілді.

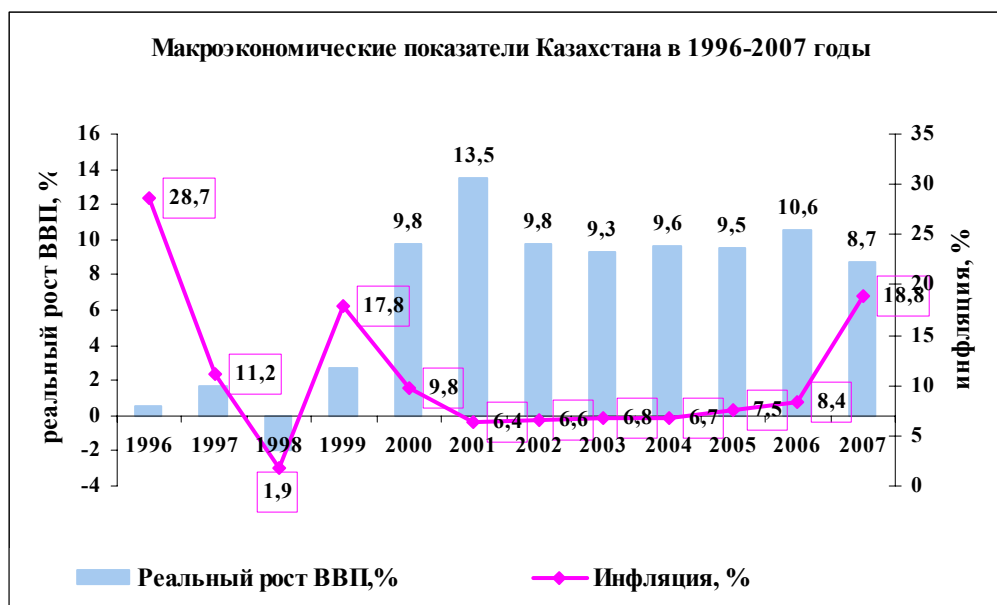
1996 жыл – 1999 жыл аралығындағы кезең (макроэкономикалық тұрақтылыққа қол жеткізу кезеңі). 1998 жылғы қаңтарда Ұлттық Банктің республикалық бюджеттің тапшылығын тікелей кредиттеу практикасы тоқтатылды (заң жүзінде тыйым салу 2004 жылдан бастап ресімделді). Республикалық бюджеттің тапшылығы бағалы қағаздар шығару есебінен қаржыландырыла бастады, мұның өзі бағалы қағаздар нарығын дамытуға алып келді.

Тұтастай алғанда бұл кезең экономика үшін оң өзгерістер кезеңі болды.

Инфляцияның қарқынды түрде төмендеуі жалғасты және 1995 жылы 60,3%-дан 1998 жылы 1,9%-ға дейін төмендеді. Тиісінше, өндірістің төмендеу қарқыны айтарлықтай бәсеңдеді. Егер 1996-1999 жылдары өндірістің орташа жылдық өсуі 0,75% байқалса, тұтастай алғанда 1993-1995 жылдары өндіріс жыл сайын орта есеппен 10% төмендеді (2-сурет).

Осы кезеңде қатаң ақша-кредит саясатын жүргізу жалғастырылды, ақша-кредит саясаты құралдары дамыды және жетілдірілді, атап айтқанда РЕПО операциялары, «овернайт» кредиттері сияқты құралдар енгізілді.

2-сурет.

Қазақстанның 1996 – 2007 жылдардағы макроэкономикалық көрсеткіштері
ЖІӨ нақты өсуі, %, инфляция, %, ЖІӨ нақты өсуі, %, Инфляция, %

Осы кезеңнің аяғында Оңтүстік-Шығыс Азиядағы қаржылық дағдарыс және мұнайдың әлемдік бағасының құлдырауы жас ұлттық валютаның мықтылық деңгейіне жасалған өзгеше сынақ болды. Әлемдік қаржы нарықтарындағы ауқымды өзгерістердің нәтижесінде Қазақстанның бірқатар сауда әріптес елдерінің ұлттық валюталарының айтарлықтай құнсыздануына байланысты ол 1998-1999 жылдары күшті құнсыздану қысымына ұшырады, ал инфляция 1999 жылы 17,8% дейін өсті.

Мұның өзі ақша-кредит саясаты үшін төтенше ахуал тудырды. Теңгенің бәсеке қабілеттілігін қалпына келтіру үшін 1999 жылғы сәуірде теңгенің еркін өзгермелі айырбас бағамы режимі енгізілді (ЕӨАБ). Теңгені еркін өзгеруге жіберу үшін уақыт таңдау кездейсоқ болған жоқ – бұл Ресейдегі қаржылық ахуалдың тұрақтану және Қазақстандағы құнсыздануды күтулердің төмендеу уақыты болды. Валюта нарығын қолдау жөніндегі шараларды қабылдау (экспорттық түсімнің 50% міндетті сатуды уақытша енгізу, резервтік талаптарды азайту) банк жүйесіне және банкаралық нарыққа тұрақты жұмысын жалғастыруға мүмкіндік берді. Екінші деңгейдегі банктердегі жеке тұлғалардың салымдарын және заңды тұлғалардың депозиттерін қорғау және әлеуметтік қорғау жөніндегі шаралар клиенттердің банк жүйесінен қашуын болдырмауға және банк жүйесінің жұмыс істеу қабілеттілігін сақтауға мүмкіндік берді. Теңгенің бағамы бірнеше күннің ішінде тұрақтандырылды.

2000 жыл – 2006 жыл аралығындағы кезең – қаржылық тұрақтылық және экономиканың жаппай даму кезеңі. 2000 жылдан бастап әлемдік қаржы нарықтарының тұрақтануы, әлемдік

тауар нарықтарындағы қолайлы баға конъюнктурасы, әлемдік экономиканың жандануы Қазақстандағы макроэкономикалық ахуалға оң ықпал етті. Осы жетіжылдық кезеңде елде қаржы жүйесі жаппай дамыды (халықтың депозиттеріне кепілдік беру қоры, тұрғын үй құрылысы саласында ипотекалық кредиттеу жүйесі құрылды, сақтандыру және қор нарығы даму үстінде, вексельдік бағдарлама іске қосылды). Айтарлықтай капитал ағыны байқалуда, халықтың банктерге салымдары мен банктердің экономикаға кредиттері қарқындап өсті. Бүкіл кезең бойына инфляция бір қатарлы санмен өлшенетін деңгейде сақтаулы (6,4%-8,4%), ал ЖІӨ орташа жылдық өсуі 10,3% құрады (2-сурет).

Жеке ақша-кредит саясатының дамуы саласында 2004 жылы Қазақстан Республикасы Қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын реттеу мен қадағалау агенттігінің (бұдан әрі ҚҚА) құрылуы және Ұлттық Банктің билігінен тиісті өкілеттіктердің бөлінуі маңызды роль атқарды. Мұның өзі 2004 жылғы 1 қаңтардан бастап Ұлттық Банктің негізгі мақсаты ретінде баға тұрақтылығын қамтамасыз ету жөніндегі мақсатты заңды түрде жариялауға мүмкіндік берді. Ұлттық Банктің алға қойылған мақсатты іске асыратын міндеттері жарияланды: мемлекеттің ақша-кредит саясатын әзірлеу және жүргізу, төлем жүйелерінің жұмыс істеуін қамтамасыз ету, валюталық реттеуді және валюталық бақылауды жүзеге асыру, қаржы жүйесінің тұрақтылығын қамтамасыз етуге ықпал жасау.

2007 жыл – қаржылық тұрақсыздық кезеңі. Ағымдағы жүз жылдықтың басында экономиканың қарқындап өсуіне қарамастан 2006 жылы шетел капиталының жоғары ағынына, ішкі қаржы нарығындағы артық өтімділікке, мемлекеттік бюджет шығыстарының өсуіне негізделген инфляциялық қысымның өсу үрдісі күтілді. 2006 жылы 2001 жылдан бергі уақыт ішінде бірінші рет инфляция 8% деңгейінен асты. Қаржы жүйесіндегі проблемаларды ертерек анықтау үшін Ұлттық Банк 2006 жылдан бастап ҚҚА бірлесіп қаржылық тұрақтылығы туралы жыл сайынғы есепті шығара бастады. 2006 жылдың есебінде қаржы жүйесі әлсіздігінің неғұрлым елеулі факторларының ішінде банктердің сыртқы заемдарының өсуі атап көрсетілді.

2007 жылы Қазақстанның экономикалық дамуын екі кезеңге бөлуге болады. Жылдың 1-жартысында өткен жылдары байқалған оң үрдістер (өнеркәсіптің, жылжымайтын мүлік нарығының, құрылыстың, сауданың, банк қызметі нарығының жоғары даму қарқыны) сақталды. Бірінші жарты жылда экономикаға кредиттер 47% жуық, резиденттердің банк жүйесіне депозиттері 24% ұлғайды.

2007 жылғы тамызда АҚШ ипотекалық заемдар нарығындағы 2007 жылдың басында туындаған дағдарыс әлемдік қаржы нарықтарындағы ахуалға айтарлықтай ықпал ете отырып, жергілікті сипаттан ауқымды сипатқа ұласты. Әлемдік нарықтар өтімділіктің жетіспеуін бастан кешірді және бірқатар орталық банктер, атап айтқанда, Федералдық резервтік жүйе, Еуропа орталық банкі өз елдеріндегі банк жүйесін қолдау үшін кредиттік интервенция жүргізді. Осындай жағдайда әлемдік нарықтардағы пайыздық ставкалар өсті. Портфельдік инвесторлар капиталды дамушы нарықтардан шығара бастады. Нәтижесінде дамушы рыноктардың көпшілігі үшін сыртқы қарыз алуға кіру құқығы іс жүзінде жабық болып шықты.

Алдыңғы кезеңде айтарлықтай көлемде сыртқы қарыз алған қазақстандық банктер бірқатар қиындықтарды бастан кешірді. Алайда, негізінен, кәсіби инвесторлардың синдикатталған заемдар тарту мүмкіндігі сақталған жағдайда кәсіби емес инвесторлардың нарықтарына қарыз алу үшін, яғни облигациялар шығару, IPO жүргізу арқылы кіру жабық болды. Алайда банк секторының өсу қарқынының біршама төмендеуіне қарамастан (депозиттердің аз ғана әкетілуі, берілетін кредиттер бойынша ставкалардың көтерілуі), отандық банктер экономиканы кредиттеуді тоқтатқан жоқ. Таяу жылдар ішінде әлемдік қаржы және тауар нарықтарының даму болашағының айқын болмауы салдарынан елде экономиканың, әсіресе құрылыс және қаржы қызметі салаларында өсуінің бәсеңдеуі күтілуде. Құрылыс саласының өсу қарқыны кредиттердің жетіспеуі салдарынан, ал қаржы секторында – сыртқы заем ресурстарына кірудің шектелуінен тежеледі.

2007 жылы қазақстандық экономикаға сондай-ақ әлемдік азық-түлік нарықтарындағы сілкініс теріс ықпал етті. Мәселен, дәнді дақылдарды негізгі өндіруші елдерде өнімнің төмен болуының, өсімдік шикізаты (биоэтанол) түріндегі отынның балама түрлерін әлемдік өндірудің өсуі нәтижесінде астықтың, күнбағыс майының әлемдік бағасы өсті. Осының барлығы елдегі инфляциялық қысымның өсуіне себепші болды.

Осылайша, 2007 жылы инфляциялық қысым бір мезгілде ұлғайған кезде банк өтімділігінің жетіспеуі сол мезгілде байқалды. Осындай жағдайларда Ұлттық Банк банк жүйесінің тұрақтылығын қолдау жөніндегі шаралар мен баға тұрақтылығын сақтау жөніндегі шаралар арасындағы басымдықты белгілеу қажеттігін бастан кешірді. Проблема мұндай жағдайда бұл шаралардың бір-біріне қарама-қайшылығында болды. Банк жүйесінің тұрақтылығына қолдау көрсету үшін өтімділікті қосу, ал инфляциялық қысымды азайту үшін оны сіңіру қажет болды.

Бұл жағдайларда Ұлттық Банк банк жүйесінің тұрақтылығын сақтау бойынша мақсаттың баға тұрақтылығын қолдау мақсаты алдындағы басымдығын айқындады. Бұл ретте банк жүйесіндегі тұрақсыздықтың туындауы банк дүрбелеңімен ғана емес, төлем жасамау дағдарысымен, салымшылардың қашуымен және сонымен қатар қаржы секторы субъектілерінің бір бөлігі банктердің еншілес ұйымдары болып табылатындықтан немесе банк конгломераттарының құрамына кіретіндіктен жүйелік дағдарысқа ұшыраған қаржы нарығының басқа да бөліктерінің тұрақтылығына теріс ықпал етуімен қауіпті екендігі ескерілді. Әсіресе, жинақтаушы зейнетақы қорлары (банктердің қаржы құралдарының ЖЗҚ инвестициялық портфеліне айтарлықтай үлесінің қатысуы салдарынан) зардап шегулері мүмкін.

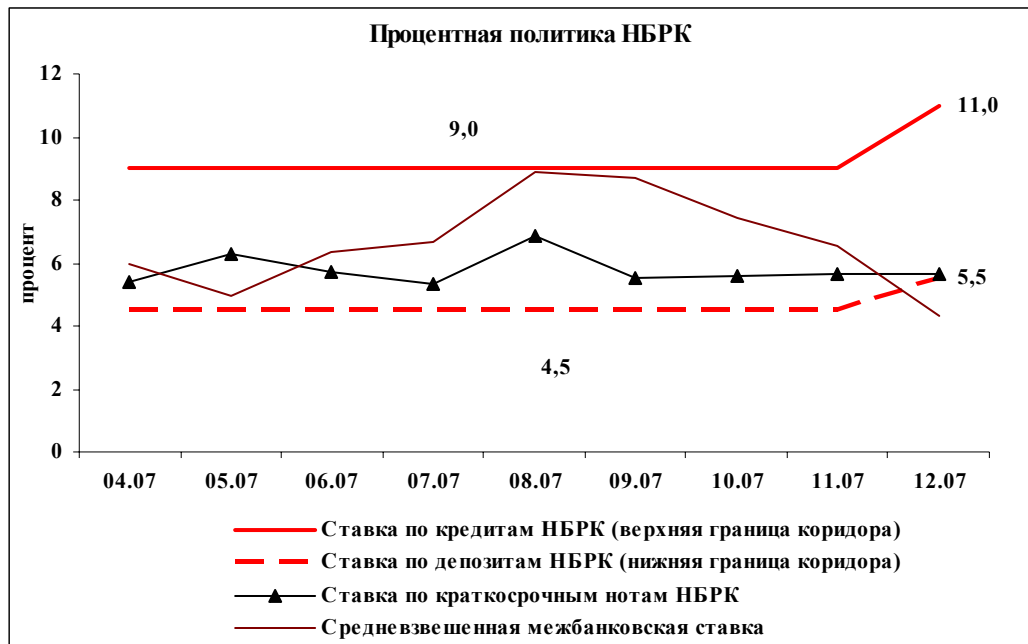
2007 жыл ішінде қаржылық ахуал өзгерген бойда ақша-кредит саясаты да белгілі бір өзгерістерге ұшырады.

Мәселен, егер бастапқы 7 айдың ішінде екінші деңгейдегі банктердің артық өтімділігін алуға бағытталған ақша-кредит саясаты жүргізілсе, 2007 жылдың екінші жартысында өтімділікті ноталарды шығару көлемін азайту және оларды мерзімінен бұрын өтеу арқылы алу көлемі төмендей бастады. 2007 жылғы тамыздан бастап Ұлттық Банк кері РЕПО операциялары және валюталық СВОП операциялары арқылы банктердің өтімділігін ұсынуды ұлғайтты. Сонымен қатар қайта қаржыландыру заемдарының, атап айтқанда, банктердің Ұлттық Банктегі корреспонденттік шоттарындағы қалдықтар кепіліне қысқа мерзімді заемдардың жаңа түрлері ендірілді.

Банктердің артық өтімділіктерінің бөлігін қосымша байланыстыруға бағытталған ең төменгі резервтік талаптар нормативтеріне жылдың бірінші жартысында қабылданған өзгерістерді ендіру 2008 жылға ауыстырылды. Сонымен қатар 2007 жылғы 9 қазаннан бастап резервтік міндеттемелер базасын қысқартуға және резервтік активтер құрылымын кеңейтуге бағытталған ең төменгі резервтік талаптардың жаңа тетігі қолданысқа енгізілді.

2007 жылы Ұлттық Банк, АҚҚ және екінші деңгейдегі банктер арасындағы банк заемдарын беру мәселелері бойынша ынтымақтастық және өзара іс-қимыл туралы келісімге қол қойылды. Осы келісімге сәйкес банктер сыртқы активтердің және сыртқы міндеттемелердің өсуін шектеуге, сондай-ақ консервативті кредиттік және бірқалыпты депозиттік саясатты жүргізуге ерікті түрде келіседі.

Бүкіл жыл бойына пайыздық саясат саласында «қымбат ақша» саясаты жүргізілді. 2007 жылдың 11 айы ішінде ресми қайта қаржыландыру ставкасы 9,0% деңгейінде қалды, 2007 жылғы 1 желтоқсаннан бастап 11,0% дейін көтерілді. Осы арқылы жоғарғы шекарасы бар, кредиттер бойынша ставкамен айқындалатын (қайта қаржыландыру ставкасына тең), және төменгі шекарасы бар, тартылатын депозиттер бойынша ставкамен айқындалатын (қайта қаржыландыру ставкасының $\frac{1}{2}$ тең) нарық ставкаларының қажетті дәлізі берілді (3-сурет). Дәліз ішінде нарық ставкасын барынша неғұрлым дәл позициялауды орташа мәні 2006 жылғы желтоқсандағы 4,69%-дан 2007 жылғы желтоқсанда 5,64%-ға дейін өскен ноталар бойынша ставка жүзеге асырады.

ҚРҰБ пайыздық саясаты

пайыз

ҚРҰБ кредиттері бойынша ставка (дәліздің жоғарғы шекарасы)

ҚРҰБ депозиттері бойынша ставка (дәліздің төменгі шекарасы)

ҚРҰБ қысқа мерзімді ноталары бойынша ставка

Орташа алынған банкаралық ставка

Тұтастай алғанда, күрделі макроэкономикалық ахуал, сондай-ақ банк жүйесінің тұрақтылығын сақтау бойынша мақсаттың баға тұрақтылығын қолдау мақсаты алдындағы басымдығын таңдау инфляцияны төмендету жөнінде қабылданған шараларға қарамастан 2007 жылға арналған инфляция бойынша болжамды бағдарлардың орындалмауына әкеліп соқтырды. 2007 жылғы орташа жылдық инфляция 10,8% құрады, бұл ретте мұнайдың әлемдік жоғары бағасы сценарийі бойынша 2007-2009 жылдарға арналған ақша-кредит саясатының негізгі бағыттарымен айқындалған болжамды дәлізі 8,2-9,2% құрады.

Таяу жылдары ықпал етудің күйзеліс факторлары болмаған жағдайда жылдық инфляция деңгейінің айтарлықтай бәсеңдеуі күтілуде.

2008 жылы Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкі ақша-кредит саясаты саласында орташа жылдық инфляцияның төменгі деңгейін қамтамасыз етуге, сондай-ақ қаржы жүйесінің тұрақты жұмыс істеуін қолдауға бағдарланған ақша-кредит саясатын жүзеге асыруды өз қызметінің басым бағыты ретінде айқындайды.

Ресми қайта қаржыландыру ставкасын белгілеу ақша нарығындағы ахуалға және инфляция деңгейіне тәуелді, оның деңгейі нақты көрсетуде оң көрсеткіште қалатындай және қысқа мерзімді құралдардың ақша нарығындағы ставкалардың жоғарғы деңгейі болып табылатындай түрде жүргізіледі. Ішкі нарықта өтімділікті реттеу тетігін бұдан әрі жетілдіру үшін және екінші деңгейдегі банктердің СВОП операцияларын жүргізудегі қарқынды мүддесін назарға ала отырып, валюталық СВОП есепке алу операцияларын жүргізу мүмкіндігі қаралатын болады.

Қаржылық тұрақтылық және валюталық және қаржылық дағдарыстарды ерте хабарлау индикаторлары жүйесін әзірлеу жөніндегі есеп шеңберінде талдау тәсілдерін жетілдіру жалғастырылады. Ұлттық Банк кредит нарығын және факторларды дамытудың сапалы сипаттамасын талдау мақсатында 2007 жылы басталған банктерді үнемі зерттеуді жалғастыратын болады.

Қорытынды. Қазақстанның экономикалық дамуындағы табыстары біршама дәрежеде Ұлттық Банктің қаржы секторын дамыту, атап айтқанда бағаны тұрақтандыруға бағытталған ақша-кредит саясаты жөніндегі қызметімен байланысты. Қазақстандағы ақша-кредит саясаты біржолата қатаң белгіленген тетік болып табылмайды, ол тұрақты түрде жетілдіріліп отырады. Әр түрлі уақытта ақша-кредит саясатының «түпқазығы» (немесе аралық мақсаты) номиналдық айырбас бағамы және валюталық және ақшалай таргеттеу режимдеріне сәйкес келетін ақша агрегаттары болды.

2004 жылдан бастап ақша-кредит саясатының негізгі мақсаты баға тұрақтылығын қамтамасыз ету болып табылады. Ұлттық Банктің алға қойған мақсатын іске асыратын міндеттері мемлекеттің ақша-кредит саясатын әзірлеу және жүргізу, төлем жүйелерінің жұмыс істеуін қамтамасыз ету, валюталық реттеуді және валюталық бақылауды жүзеге асыру, қаржы жүйесінің тұрақтылығын қамтамасыз етуге ықпал ету болып табылады.

Ұлттық Банк банк жүйесінде дағдарыстың туындауы бүкіл қаржы секторындағы жүйелік дағдарысты туындатуы мүмкін екендігін есепке ала отырып, қаржы жүйесінің тұрақтылығын қамтамасыз етуге айрықша көңіл бөледі.

**Қазақстан Республикасы жинақтаушы зейнетақы қорларының
халықаралық қаржылық есептілік стандарттарын қолдануы**

Тайшыбаева Д.,
Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің
Бухгалтерлік есеп департаменті
бухгалтерлік есеп методологиясы басқармасының бас маманы-экономисі

Қазіргі уақытта жинақтаушы зейнетақы қорлары (бұдан әрі – Қорлар) бухгалтерлік есеп жүргізу және қаржылық есептілікті дайындау кезінде Халықаралық қаржылық есептілік стандарттары жөніндегі комитеттің (IASCF) Кеңесі шығарған халықаралық қаржылық есептілік стандарттарын (бұдан әрі – ХҚЕС) пайдаланады. Қорлардың ХҚЕС-на ресми көшуі «Қаржылық есеп беруі 2003 жылдың 1 қаңтарынан бастап халықаралық қаржылық есеп беру стандарттарына сәйкес жасалатын ұйымдарды анықтау ережесін бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2003 жылғы 3 ақпандағы № 119 қаулысына және «Бухгалтерлік есеп пен қаржылық есептілік туралы» Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес 2003 жылғы 1 қаңтардан бастап жүзеге асырылды.

Осы құжаттардың қабылдануы Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкіне Қорларды қоса алғанда барлық қаржы ұйымдары үшін қажетті нормативтік құқықтық актілерді әзірлеуге мүмкіндік берді.

Ең алдымен, Ұлттық Банк, қаржы ұйымдарындағы бухгалтерлік есеп пен қаржылық есептілік жүйесін реттеу жөніндегі уәкілетті ұйым ретінде 2003 жылы Қазақстан Республикасы қаржы нарығының жекелеген субъектілеріне арналған бухгалтерлік есептің үлгі шот жоспарын әзірлеп, бекітті, ол ұйымдар, оның ішінде Қорлар жүргізетін операцияларды қаржылық есептілікті жасау үшін бухгалтерлік есеп шоттарында көрсету тәртібін айқындайды. Бұл ретте ұйымдардың осы шоттар жоспарына қалыпты көшуін қамтамасыз ету үшін оны қолдану 2004 жылғы 1 қаңтардан басталды.

Осыдан кейін, Қорлардың қаржылық есептілігінің халықаралық стандарттарға сәйкес келетін нысандары; Зейнетақы активтерімен операцияларды есепке алу жөніндегі нұсқаулық, Есеп саясатын жасау жөніндегі, Қордың зейнетақы активтерін кастодиан банктердің есепке алу және оларды қаржы құралдарына орналастыру жөніндегі, зейнетақы активтерін хеджирлеу операцияларын есепке алу жөніндегі және т.с. ұсынымдар бекітілді.

Екінші деңгейдегі банктердің ақпараттық жүйелерін автоматтандыру тәжірибесі негізінде қосалқы бухгалтерлік есепті және Қорлардың автоматтандырылған жүйесіне енгізілген Бас бухгалтерлік кітапты жүргізуге қойылатын, бухгалтерлік құжаттарда және кейіннен қаржылық есептілікте берілген, талдау жасалатын ақпараттың ашықтығын, шынайылығын және толық болуын қамтамасыз етуге, сондай-ақ адам факторының әсер етуін болдырмауға мүмкіндік жасайтын талаптар әзірленді.

Қорлардың ААЖ-не қойылатын талаптарды дұрыс түсінуін қамтамасыз ету мақсатында тиісті ұсынымдар әзірленді және Қорлар үшін кездесулер өткізілді, оларда барлық туындаған мәселелер бойынша жан-жақты түсіндірмелер берілді. Ұлттық Банктің талаптарына сәйкес Қорлардың өз операцияларын автоматтандыруды аяқтауға арналған мерзімі 2006 жылдың аяғына дейін белгіленді. Жаңадан құрылған Қорлар үшін – Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде мемлекеттік тіркелген күннен бастап 2 жыл.

Бүгінгі күні ХҚЕС қолдану айтарлықтай оң нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік жасады, олардың арасынан қаржылық есептіліктің ашықтығын; кірістер мен шығыстарды тануға, активтер мен міндеттемелерді бағалауға арналған шынайы базаны қамтамасыз етуді; талдау жасалатын ақпараттың шынайылығын және толық болуын; Қазақстанның инвестициялық ахуалын жақсартуды; Қорлардың бәсекеге қабілеттігін арттыруды және т.с. атап өту қажет.

Дегенмен, Қорлардың зейнетақы активтері жөніндегі бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік тәртібінің Қазақстан экономикасының және заңнамасының ерекшелігіне байланысты, Ұлттық Банк ХҚЕС-та белгіленген тұжырымдамалар мен қағидаттар шеңберінде шешетін белгілі бір ерекшеліктері бар. Мысалы, зейнетақы активтерін басқаруды реттейтін қолданылып жүрген заңнамаға сәйкес Қорлардың өз активтерін сату үшін қолда

бар қаржы құралдарына орналастыруға және хеджирлеу операцияларын, оның ішінде ақша ағындарын хеджирлеуді жүзеге асыруға құқығы бар. Бұл ретте № 39 «Қаржы құралдары: тану және бағалау» ХҚЕС-тың талаптарына сәйкес, сату үшін қолда бар қаржы құралдарының әділ құнын қайта бағалау капитал шоттарында көрсетіледі. Сонымен қатар, ақша ағындарын хеджирлеу кезінде тиімділігі белгіленген хеджирлеу құралы бойынша пайданың немесе шығынның бір бөлігін тікелей капитал шотына жатқызған дұрыс. Осыған байланысты жоғарыда көрсетілген құралдарды және операцияларды қайта бағалауды көрсетуге қатысты мәселе туындайды. Қазақстан Республикасындағы зейнетақы жүйесін ұйымдастырудың ерекшелігін, атап айтқанда оның жинақтаушы сипатын, жинақталған зейнетақы қаражатының даралығын және салымшылардың жеке шоттары бойынша инвестициялық кірісті күн сайын бөлуді ескере отырып, зейнетақы активтерін есепке алу бөлігінде капитал шоттары көзделмеген. Яғни, бүгінгі күні ХҚЕС талаптарына сәйкес әділ құны бойынша көрсетілуі тиіс кез келген қаржы құралдарын қайта бағалау нәтижелерін Қорлар есепті кезеңнің кірістер мен шығыстар шоттарында көрсетеді.

ҚР қаржы құралдарының нарығы дамуының ағымдағы деңгейі жағдайында бірқатар активтердің әділ құнын айқындаудың күрделілігін ескере отырып, Қорлардың есебінде қаржы құралдарын бағалаудан түскен, жүзеге асырылмаған кірістер мен шығыстарды көрсету және олардың есепті кезеңнің инвестициялық кірісіне әсер етуін көрсету мәселесі бар. Әділ құн ұғымы жақсы хабардар, осындай мәмілені жасауға ниет білдірген және бір-бірінен тәуелсіз тараптары бар белсенді және өтімді нарықтардың болуын болжайды. Дегенмен әділ құны бойынша есепке алынуы тиіс, бірақ олар үшін нарықтық баға белгілеу жоқ көптеген активтер мен міндеттемелер үшін Қор әділ құн ретінде математикалық әдістерді пайдаланумен есептелген гипотетикалық нарықтық құнды анықтауы тиіс.

Нақты алғанда, субъективтік бағалау, егер белсенді нарық бар болса, ХҚЕС әділ құн қандай болуы мүмкін деген жорамал арқылы әділ құн бойынша есепке алуды талап ететін көптеген активтер мен міндеттемелерді бағалау кезінде талап етіледі, бұл басшылықтың болашақ үрдістерге және қолданылатын бағалау үлгілеріне қатысты болжамдарына жиі негізделеді. Тіпті, бағалы қағаздардың бағасын маркет-мейкерлер немесе сауда-саттық қорытындылары бойынша белгіленген жағдайларда, оларға жасалған сілтемелермен анықталған «әділ құн» осы нарықтық құнды білдірмейді, себебі олар әрқашан «созылған қол қашықтығындағы» нақты мәмілесін (мүдделілік жоқ мәміле) және нақты нарықтық сұранысты білдіре бермейді.

Сондықтан Қор ашып көрсетіп отырған салымшының жеке зейнетақы шотының жай-күйі туралы ақпаратта жүзеге асырылмаған кірістердің/шығыстардың сомасы болуы мүмкін, жүзеге асырылу (нақты алу) күрделі мәселе болып қала береді. Осыған байланысты инвестициялық кірісті салымшылардың шоттары арасында әділ бөлу проблемасы өте маңызды болып тұр. Қорлар сондай-ақ реттеуші органдардың барлық қорлар үшін әділ құнды бағалаудың бірыңғай әдістемесін әзірлеу қажеттілігі туралы мәселені көтеріп отыр.

Қорытындылай келе, Ұлттық Банктің қазіргі уақытта Қазақстанда ХҚЕС-ты қолдануды одан әрі жетілдіру шеңберінде ХҚЕС-тың талаптарына сәйкес бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік мәселелері жөніндегі қолданылып жүрген нормативтік құқықтық актілерді және ұсынымдарды жетілдіру бойынша белсенді жұмыс жүргізіп жатқанын атап өту қажет. Атап айтқанда, кездесіп отырған бухгалтерлік есеп жүргізу мәселелерін шешу үшін Қорлар экономикасы дамыған әр түрлі елдердің тәжірибесін, шетелдік қаржылық есептілік стандарттарын зерделеу, бухгалтерлік есеп саласындағы сарапшылармен консультациялар жүргізу бойынша мақсатты жұмысты жүргізуде. Жүргізілген жұмыстың нәтижесі бойынша алынған тәжірибені Қазақстанда ендіру мақсатында нормативтік және өзге құжаттар кешенін әзірлеу арқылы ұсыныстар және іс-шаралар әзірленетін болады.

**Тұтынушылық кредиттеу нарығы – перспективалық қаржы құралы
ретінде**

Нұрқанова А.М.,

*«ҚР Ұлттық Банкі» ММ Ақмола филиалының
жиынтық-экономика бөлімінің бас маманы - экономисі;
Әбілмәжінова С.Қ.,
«ҚР Ұлттық Банкі» ММ Ақмола филиалының
жиынтық-экономика бөлімінің бастығы*

Нарықтық экономиканың дамуымен бірге коммерциялық банктердің тек рөлі ғана өсіп қоймай, сондай-ақ олардың саны, көрсететін қызметінің аясы, операция түрлері де өседі. Тұтынушылық кредиттеудің бағыты бұрыннан банктер арасында да, сондай-ақ тұтынушылар арасында да аса танымал болып отыр. Шынымен де әдеттегі өмірде бола бермейтін жайт - екі жақтың да ұтыста болуы. Сатып алушы «ертеңгі ақша – арзан ақша» деп әділ бағалай отырып, дәл осы сәтте өзіне қажет нәрсені сатып алу мүмкіндігіне дән риза.

Бүгінгі күні жеке тұлғаларды кредиттеу бағдарламасы тұрғын үй жөндеу, медициналық, білім беру бойынша қызметтерге, туристік қызметтерге, салтанатты рәсімдер өткізу, автокөлік сатып алу үшін ақы төлеуді, сондай-ақ кәсіпкерлік қызметке байланысты емес шұғыл мұқтаждықтарды қанағаттандыруды көздейді. Бұл кредиттермен қатар кредит арқылы сатуға күннен күнге жиыздан бастап ұялы телефонға дейін жаңа тұтыну тауарларының сегменті қосылуда. Бірінші ондықтағы барлық банктер дерлік жеке тұлғаларды кредиттеудің жеке бағдарламасын құрғаны туралы мәлімдеді.

Бұл жеке тұлғалардың екінші деңгейдегі банктерде депозиттерінің өсуіне байланысты. Салымдарға кепілдік беру жүйесін құру, әл-ауқаттың жалпы өсуі банктердің үлкен қаржы ресурстарының пайда болуына әкелді.

Қазақстанда бөлшек кредиттеу нарығы 2002 жылы қалыптаса бастады. Оған еліміздің экономикалық жылдам дамуы, халықтың кірісі деңгейінің өсуі және осының нәтижесі ретінде әр түрлі тауарлар мен қызметтерге деген тұтынушылық сұраныстың өсуі себепші болды. Алайда сол уақытта бөлшек банкинг нарығы негізінен ипотекалық заемдар ретінде танылды. Ритейлдің әлемдік тәжірибесін зерделей отырып, банктер тұтынушылық кредиттеу қызметтерін дамытудың стратегиялық шешімін қабылдады. 2002 – 2005 жылдары тұтынушылық кредиттер технологиясы және маркетинг бағдарламалары пысықталды, кадрларды даярлау жүргізілді, IT-технология жетілдірілді, банктердің ауқымды филиалдық желісі қалыптасты.

Соңғы жылдары тұтынушыларды кредиттеу банктер ұсынатын неғұрлым танымал қаржы қызметтерінің қатарына жатады. Бүгінгі күні Қазақстанда тұтынушылық кредиттеу нарығы айтарлықтай дамуда. Кредиттің осы түрі банкке өзінің клиенттік базасын әртараптандыруға, депозиттер тартуға және кәсіпкерлікпен шұғылданатын фирмалардың кредиттері мен депозиттері бойынша тәуекелді толықтыратын және өтейтін кіріс көздерін табуға көмектеседі. Шын мәнінде, соңғы жылдары көптеген банктер кәсіпкерлік қызметті дәстүрлі банктік кредиттеу көлемін кезең-кезеңмен төмендетуге алып келетін экономикалық циклдерді болдырмау немесе оның әсер етуін азайту, сондай-ақ шетелдік банктер тарапынан жоғары бәсекелестікті болдырмау мақсатында көбінесе тұтынушылық кредиттеуге баса назарын аударып отыр.

Жеке тұлғаларды тұтынушылық мақсатта кредиттеудің қазіргі заманғы қазақстандық практикасын зерттеу кредиттеу объектілерін кеңейту тұрғысынан, сондай-ақ несие беру шарттарын саралау тұрғысынан да жетілдіруді талап ететінін көрсетті.

Сондай-ақ, халыққа банктік өнімдер мен қызметтердің ауқымды таңдауын ұсыну, кірістерді ұлғайту арқылы, банктің ресурстық базасын қалыптастыра отырып, халыққа кешенді банктік қызмет көрсетуді дамыту, халықпен кредиттік қатынастарды кеңейту қажет. Жалпы макроэкономикалық тұрақтандыру тұтастай алғанда және ішінара инфляцияны болдырмау да сондай-ақ халыққа өмірлік маңызы бар проблемаларды шешу үшін банктік несиелерді кең пайдалануға мүмкіндік береді. Осының бәрі отандық және шетелдік

тәжірибені зерделеу негізінде коммерциялық банктердің халықпен кредиттік байланыстарын бұдан әрі дамыту мен жетілдіру қажеттілігін көрсетеді.

Алайда, жеке тұлғалардың өзіндік кредит қабілеттілігін талдау барысында кредиттік скорринг әдісін өте абайлап пайдалану қажет, өйткені әсіресе ұзақ мерзімді несиені беру кезінде кредиттік шартты орындау барысында жағдай өте қатты өзгереді және несиені өтемеудің үлкен қаупі болуы мүмкін.

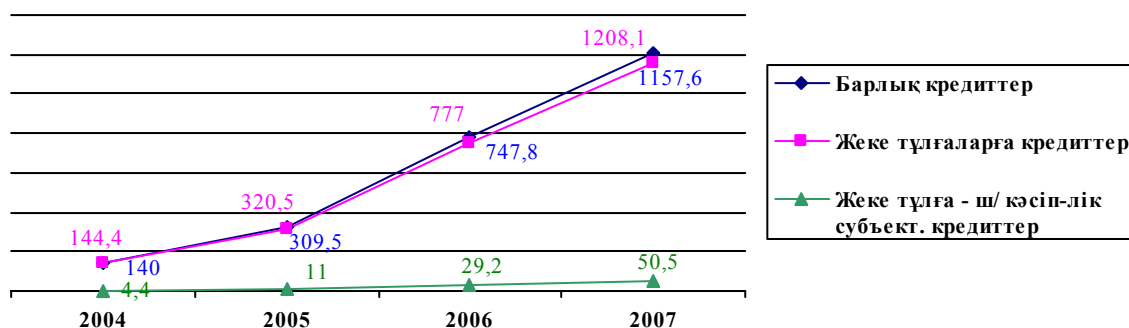
Қазақстандық коммерциялық банктердің кредиттік тәуекелді барынша азайту бойынша жұмысы Батыстың дамыған елдерінде қабылданған тәсілдерге ұқсас құрылады. Кредиттік тәуекелді басқару әрбір жеке несиені және жалпы банктің кредиттік портфелін талдауды болжайды.

Қазіргі кезде біздің елімізде клиенттің кредиттік қабілеттілігін бағалаудың белгілі бір тәжірибесі бар, бірақ ол негізінен формалдық (құжаттамалық) сипатта болып отыр. Заем алушының кредиттік қабілеттілігін талдау бойынша жұмыс онымен кредиттік шартты жасаудан басталады және белгіленген мерзімде несиені өтемеуге әкелетін тәуекелдерді анықтауға және оны уақтылы қайтару ықтималдығын бағалауға мүмкіндік береді. Жеке клиенттердің кредиттік қабілеттілігін ресми емес талдау өте сирек қолданылады.

Қарқыны өткен жылдың бес жылы ішінде бір жылдағы орташа 70% салыстырғанда 2006 жылы екі есе өскен банк жүйесіндегі кредиттеудің тез өсуі сақтық тудырады. 2007 жылы жоғары өсу қарқыны, әсіресе банк секторының тез дамып келе жатқан бөлшек сегментінде сақталды (1- график).

1-график

Банктердің халыққа тұтынушылық мақсаттар үшін берген кредиттері (млрд.тг, кезек соңында)

Қол жеткен жетістіктерге қарамастан, Қазақстан банктерінің кредит қабілеттілігі деңгейін әлі де болса мынадай факторлар: меншік құрылымы ашықтығының жеткіліксіздігі, қайта құрылымдауды қажет ететін корпоративтік сектор, кредиттеудің тез өсуі, салалар және жеке заем алушылар бойынша несиенің шоғырлану деңгейінің жоғары болуы, сондай-ақ шетелдік валютада кредиттеудің айтарлықтай үлесі ұстап тұр. Осы барлық фактор банктердің экономиканың, пайыздық ставканың және валюта бағамының тұрақсыз болу тәуекеліне алып келеді. Сондай-ақ Қазақстан банктерінің тәуекелі анағұрлым жоғары, ТМД елдерінің басқа нарықтарына, негізінен Ресейге өктемдігінің күшейе түсуі сақтық тудырады.

2004 жылғы тамыз айында Қазақстан қаржыгерлері қауымдастығының бастамасы бойынша «Бірінші кредиттік бюро» ЖШС құрылды. Кредиттік бюроның негізгі қызметі заем алушылардың кредиттік тарихын қалыптастырудан және кредит берушілерге есеп беруден тұрады. Қазақстанда қаржы нарығының осы инфрақұрылымдық институтын құруға арналған заң базасы «Қазақстан Республикасындағы кредиттік бюролар және кредиттік тарихты қалыптастыру туралы» Қазақстан Республикасының Заңында бекітілген. Бұл бюро заем алушының кредит қабілеттілігі туралы жан-жақты ақпарат алуға мүмкіндік жасайды.

ҚҚА деректері бойынша 2007- 2008 жылдары тұтынушылық кредиттер дүрбелеңі болжанған болатын, алайда ипотекалық нарықтағы дағдарыс және банктердің өтімділігіне байланысты проблемалар тұтынушылық кредиттеудің өсу қарқынын төмендетті. Сонымен қатар, бұрын берілген тұтынушылық кредиттердің көлемі төлемеушілер санының 1 пайыздан 5 пайызға дейін өсуіне әкелуі мүмкін. Осы кезде коллекторлық компаниялардың қарыздарды қайтару жөніндегі мамандарының көмегі қажет болуы мүмкін. Бұл нұсқаның артықшылығы – коллекторлық компаниялардың қызметіне ақы төлеуге арналған қаражатты үнемдеу, сондай-ақ өз қызметкерлерінің жұмыстарды орындау барысын салыстырмалы түрде бақылау.

Соңғы бес жыл ішінде Қазақстанда бөлшек кредиттердің өсімі бұрынғы кеңес елдерінің басқасын басып озды. ТМД елдері бойынша «Бейкер және Маккензи» талдау тобының есебінде 2002 жылдан бастап бөлшек кредиттер көлемінің орташа жылдық өсуі Ресейде орташа 103, Украинада – 121, ал Қазақстанда – 125 пайызға жеткені атап көрсетілген.

Кредиттеу көлемі бойынша Қазақстанның жекелеген банктерінің ТМД-да озық тұғырға жетіп отырғанын көруге болады. Мысалы, «Эксперт» журналының сараптамасы бойынша 2007 жылғы шілде айында берілген кредиттердің көлемі бойынша Қазкоммерцбанк «жалпы ТМД» рейтингінде РФ Жинақбанкі мен Сыртқы сауда банкінен кейін үшінші орынға ие болды. «ТұранӘлем» Банкі бұл тізімде алтыншы орында тұр. Ритейлдік банкінгте Ресейдің, Қазақстанның және Украинаның ортақ жағдайлары көп және мұны оңай түсіндіруге болады. Осы елдер көп жылдар бойы бір мемлекеттің құрамында болды, сондықтан олардың даму жолы да көбіне ұқсас. Ал ерекшеліктерге келетін болсақ, Қазақстанда 1990 жылдардың өзінде-ақ қысқа мерзімде жалпы қаржы нарығын және жеке алғанда банктік қызмет нарығын іске қосуға мүмкіндік берген институционалдық реформалар тез және тиімді жүргізілді.

Сонымен қатар, Қазақстанда, мысалы Ресеймен салыстырғанда дербес тұтынушылық кредиттердің сапалы портфелін қалыптастыру үшін айтарлықтай қолайлы жағдай жасалған. Біріншіден, бізде Мемлекеттік зейнетақы төлеу жөніндегі орталығы (МЗТО) жұмыс істейді, оған азаматтардың зейнетақы аударымдары туралы ақпарат келіп түседі, осының нәтижесінде біз заем алушының төлем жасау қабілеттілігін растайтын шынайы ақпаратты ала аламыз. Екіншіден, бізде кредиттік тарихтың жеке базасының және орталықтандырылған кредиттік бюроның болуы клиентке деген сенімділік дәрежесін анықтауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, тәуекел-менеджмент тұрғысынан алғанда корпоративтік немесе VIP-клиенттермен жұмыс істеуге қарағанда, бөлшек бизнестің тәуекелі азырақ, себебі ол кредиттік портфельді әртараптандырудың жоғары деңгейіне қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Осылайша, Қазақстан банктерінің осы даму кезеңіндегі маңызды міндеттерінің бірі ұлттық экономиканың мүддесіне неғұрлым толық жауап беретін оңтайлы сақтық деңгейімен пайдалы бизнесті жүргізуге мүмкіндік беретін банк технологиясын құру және ендіру болып табылады. Пәрменді қор нарығының болмауы жағдайында бөлшек кредиттеу әзірше жалғыз перспективалық жол болып табылады. Бірақ бұл жерде халық кірістерінің төмен болуы және заңнамалық базаның жетілмеуі тежеуші факторлар болып қала береді. Табысты банк бизнесінің негізгі мақсаты ұтымды кредиттік саясат пен кредиттік мәдениет болып қалуы тиіс, өйткені қалыптасқан экономикалық жағдайларда банктер үшін кредиттік бизнестің маңызы өсе беретін болады.

Қызылорда облысындағы инфляциялық үдерістер: алғышарттар, инфляция деңгейін тежеу бойынша қабылданатын шаралар

Төлепов Қ.І.,

«ҚР Ұлттық Банкі» ММ Қызылорда филиалының директоры,
Хожбанова А.А.

«ҚР Ұлттық Банкі» ММ Қызылорда филиалы
жиынтық-экономикалық бөлімінің жетекші маманы-экономисі

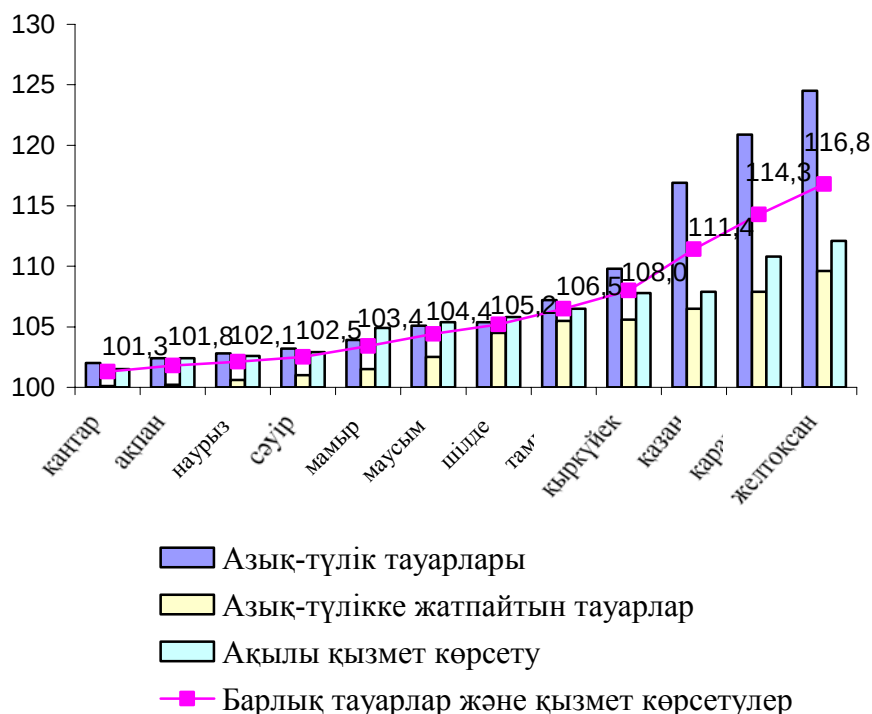
Инфляция күрделі әлеуметтік-экономикалық құбылыс болып табылады. Инфляция ұзақ уақыттан бері экономикалық құбылыс ретінде өмір сүріп келеді. Ол өзімен тығыз байланысты ақша пайда болысымен-ақ дүниеге келді деп саналады. Бірақ, егер бұрын инфляция әдетте төтенше жағдайларда (мысалы, соғыс кезінде мемлекет өзінің әскери шығыстарын қаржыландыру үшін көп санмен қағаз ақша шығаратын) пайда болса, соңғы жиырма-отыз жылда ол көптеген елдерде созылмалы болып отыр.

Елдердің тәжірибесі инфляцияның мақсатты көрсеткіштер жүйесін табысты ендірудің негізі мынадай факторлар болып табылатынын көрсетеді: бюджеттің тұрақты жай-күйі және макроэкономикалық тұрақтылық кепілдіктері, қаржы жүйесінің тұрақтылығы және т.б.

Мақалада Қызылорда облысындағы 2007 жылғы инфляциялық үдерістердің талдауы ұсынылады, сондай-ақ аймақтың жергілікті атқару органдарының бағаларды реттеу мүмкіндігі мен қажеттігі қарастырылады.

Инфляцияның жалпы деңгейін сипаттайтын тұтыну бағаларының индексі Қызылорда облыстық статистика басқармасының деректері бойынша 2007 жылы жылдық көрсеткіште 116,8% құрады, бұл республикалық көрсеткіштен төмен - 118,8%. Өз кезегінде: азық-түлік тауарлары 2007 жылы 2006 жылмен салыстырғанда 24,5%, азық-түлікке жатпайтын тауарлар 9,6%, ақылы қызмет көрсету 12,1% қымбаттады.

Тұтыну нарығындағы бағалар мен тарифтердің өзгеруі
2006 жылғы желтоқсанға қарағанда %-бен

2007 жылы тұтыну бағаларының жалпы деңгейінің қалыптасуына азық-түлік тауарларының қымбаттауы негізгі үлес қосты. Егер есептік жылдың басында осы деңгейдің көтерілуі негізінен жеміс және көкөніс өнімдері бағасының күрт өсуімен түсіндірілсе, есептік жылдың екінші жартысында, дәлірек айтқанда, қыркүйектен бастап нанның,

астықтан және дақылдардан өңделген өнімдердің бағасы бірінші орынға шықты. Әлемдік нарықта болған астық төңірегіндегі дүрбелең нан, нан және тоқаш өнімдері, ет және ет өнімдері, жұмыртқа бағаларына әсерін тигізді.

2007 жылғы желтоқсанда 2006 жылғы желтоқсанмен салыстырғанда нан өнімдері мен жарма өнімдері 37,7% қымбаттады. Нанның бағасы 56,2%, ұн 62,6%, жармалар 9,6%, макарон өнімдері 34,0%, тоқаштар және ұннан жасалған кондитер бұйымдары 21,8% жоғарылады. Бұған аймақтың астық дақылдарын өндіруші болып табылмайтындығы, сондай-ақ бір жағынан, ЕО елдерінде, Австралияда және Канадада қолайсыз ауа райының салдарынан астық өндірудің төмендеуіне және еуроаймақта аграрлық секторға деген мемлекеттік дотациялардың азаюына байланысты туындаған астыққа деген экспорттық бағаның өсуінен пайда болған ұнның күрт тапшылығы себепші болды. Екінші жағынан, биоотынға деген жоғары сұранысқа, Қытай және Үндістан тарапынан азық-түлікке деген елеулі сұранысқа байланысты болды.

Қызылорда облысының әкімшілігі нан бағасын тұрақтандыру үшін «Келісім-шарттық азық-түлік корпорациясы ҰК» АҚ-мен облысқа көтерме саудамен ірі ұн сатып алушыларға қажетті астық мөлшерін белгіленген бағамен тұрақты түрде жеткізу туралы келісімге қол жеткізді. Тараптар («Келісім-шарттық азық-түлік корпорациясы ҰК» АҚ және ірі көтерме сатып алушылар) мынадай екі талапты сақтауы тиіс. Біріншіден – осы ұннан пісірілген нанның бағасы көтерме сатуда 40 теңгеден, жекелеп сатуда 45 теңгеден аспауы тиіс, екіншіден – осы ұнды республиканың басқа аймақтарына сатуға тыйым салынады. Нәтижесінде нан бағасының өсуі тоқтатылды.

Азық-түлік өнімдері бағасының (2007 жылы қыркүйекте белгіленген) күрт өсуі тұтынушылар тарапынан абыр-сабыр сұранысты туғызды. Өсімдік майының тапшылығы туындады, жыл басында 20 теңге болған кәдімгі ас тұзының бір килограммы 200 теңгеге дейін күрт қымбаттады (тұздың бағасын осы өнімді көтерме жеткізушілер көтерді).

Облыста өсімдік майын өндірушілердің болмауы, сондай-ақ көрші облыстардағы өндірушілерде шикізаттың жетіспеуі майлардың және тоң майлардың 69,6% қымбаттауына әкелді. Бағасының өсу қарқыны бойынша күнбағыс майы бірінші орынға шықты - 205,6%, тоң май - 132,4%, маргарин - 114,6%. Өсімдік майының әлемдік нарықтағы қолайсыз баға конъюнктурасы туралы ақпарат осы өнімді көтерме саудамен сатып алған жергілікті өткізушілердің тәртібіне әсер етті: олар бағаны күніне екі-үш рет өзгертіп және, негізінен, бағалар түпкілікті айқындалған сәтке дейін тауарды ұстап отырды.

Жем және оған қосымшалардың қымбаттауы, күрделі ауа-райы жағдайлары, тасымалдау тарифтерінің өсуі, ет өнімін ұсынудың сұраныстан едәуір артта қалуы ет бағасының өсуіне ықпал ететін негізгі факторлар болып табылады. Сондай-ақ жергілікті тауар өндірушілердің негізінен өнім неғұрлым жылдам және неғұрлым жоғары бағамен өткізілетін ресейлік нарықты артық санайтынын (Байқоңыр қ.) назарға алу керек. Ет және ет өнімдері 25,8% (жылқы еті 51,3%, сиыр еті 32,8%, қой еті 28,6%, шошқа еті 119,2%, тауық 27,9%, балық және теңіз өнімдері 13,4% қымбаттады).

Дамымаған инфрақұрылым және артта қалған технологиялар жағдайында мал шаруашылығы шығыны жоғары өндіріс болып қала береді. Малшылар салынған қаражаттың пайдасын мал организмі дамуының физиологиялық ерекшеліктеріне байланысты уақытты едәуір кешіктіріп барып алады. Етті көптеп сатып алудың бақыланбайтын жүйесі айтарлықтай теріс ықпалын тигізеді, өйткені бұл негізгі пайданы сатып алып қайта сататындардың және жеткізушілердің қалтасына түсіреді.

Тиісінше сүт өнімдері де қымбаттады (26,3 %), оның ішінде сүт - 42,7%, қаймақ - 27,1%, айран - 25,7%, сүзбе - 24,3%, ірімшік - 7,9%.

Жұмыртқа бағасының өсуі 46,9% құрады. Жергілікті өндіруші «Айдан-Аққұс» ЖШС қажетті жұмыртқа санының үштен бір бөлігінен астамын өндіреді. Тасымалданатын жемнің қымбаттауы салдарынан құс басы жыл аяғында күрт қысқара бастады. Кәсіпорынның негізгі проблемалары ескірген жабдық пен технологиялар және дербес жем базасының болмауында.

Егер кәсіпорынның қаржылық ахуалы жақсармаса, оның жергілікті нарықтан кетуі жұмыртқа бағасының 22 теңгеден 30 теңгеге дейін және одан көбірек өсуіне әкелуі мүмкін.

Ауыл шаруашылығы өнімдерінің бағасы маусымдық сипатқа байланысты қалыптасты. Егер жеміс және көкөніс бағалары бірінші тоқсанда 9,9%, екінші тоқсанда 3,8% өскен болса, үшінші тоқсанда, керісінше, 2,4% төмендеді. Жеміс және көкөніс 2007 жылғы желтоқсанда 2006 жылғы желтоқсанмен салыстырғанда 14,6% қымбаттады. Қырыққабат (31,4%), пияз (20,2%), қызылша (50,6%), сәбіз (8,7%), кияр (13,9%), қызанақ (20,9%) бағасының айтарлықтай өскені байқалды. Картоп бағасы 7,3% төмендеді.

Облыс нарықтарында сатылатын жеміс және көкөніс өнімдерінің басым бөлігі Оңтүстік Қазақстан облысынан және Өзбекстаннан әкелінеді. Жаз кезінде көкөніс пен жемісті Өзбекстан Республикасынан әкелудің уақытша тоқтатылуы қымбаттаудың негізгі себебі болып табылды, бірақ басқа да себептер болды. Өзбек фермерлері өсірген жас көкөніс пен жеміс арзан болғандықтан, үнемі үлкен сұранысқа ие болатын. Жаз уақытында біздің аймақпен қатар елдің солтүстік облыстары, сондай-ақ осы өнімдер одан да қымбаттырақ Ресей аймақтары ірі көтерме сатып алушылар болып табылатын. Осыны пайдаланып, өзбек өнім өндірушілері бағаны көтеріп, солтүстіктегі сатып алушыларға басымдық берді. Өзбекстанмен шекара «ашылғаннан» кейін облыс нарықтарындағы баға тұрақтанды.

Азық-түлік тауарларының негізгі түрлеріне бағаны тұрақтандыру үшін және облыс халқын жеміс және көкөніс өнімдерімен қамтамасыз ету үшін, сондай-ақ бәсекелестікті дамыту және аймақтағы тауар нарықтарын монополияландыруды жою үшін 2007 жылы жергілікті атқару органдары коммуналдық сауда базарларын құру, көкөніс қоймалары мен жылыжайлар салу жөніндегі іс-шараларды жүргізді, тауар өндірушілерден жеміс пен көкөніс және басқа да өнімдерді қабылдау орындары ұйымдастырылды, саяжай иелері үшін жеміс және көкөніс сатуға арналған қосымша сауда орындары ашылды, қосымша 32 сауда алаңы ұйымдастырылды, тауар өндірушілерге нарықтарда берілген орындарға ақы төлеу бойынша жекелеген жеңілдіктер белгіленді, ауыл шаруашылығы өнімдерін және одан қайта өңделген өнімдердің жәрмеңке-саудасы өткізілді.

2007 жылы 45, оның ішінде 23 облыстық, 22 аудандық ауылшаруашылық жәрмеңкесі өткізілді. Өткізілген жәрмеңкелерде халыққа барлығы 155 млн. теңге сомаға ауылшаруашылық өнімдері сатылды.

Сондай-ақ апта сайын оңтүстік аймақтардан, Өзбекстаннан және Қырғызстаннан жеміс және көкөніс өнімдерін әкелу жүзеге асырылды. Қала бойынша ашылған «Арзан» коммуналдық базарының сауда павильондары қала базарлары үшін тұрақты жұмыс істейтін баға баламасы (баға басқа сауда базарларына қарағанда 10-15 пайыз төмен) болып табылады.

Бағаны келісіп алушылықты, шынайы емес бәсекелестікті және белгіленбеген алымдарды болдырмау, сондай-ақ азық-түлік тауарларын тасымалдауды жүзеге асыратын көлік құралдарын тоқтататын заңсыз әрекеттерге жол бермеу және оларды жою үшін, қадағалау органдары жеткізушілерден тұтынушыларға дейін жеткізуді бақылауды жүзеге асырды.

Жеміс және көкөніс өнімдерімен тұрақты қамтамасыз ету үшін жылыжай шаруашылығын дамыту бойынша шаралар қабылдануда. Облыста жұмыс істейтін жалпы алаңы 1740 м² 5 жылыжай шаруашылығы бар (1 га алаңға жылыжай кешенін салу пысықталуда).

Азық-түлікке жатпайтын тауарлар нарығын талдай келіп, мына жағдайды атап өткен жөн. Осы нарықта бағаның өсуінің негізгі факторы инфляция «импорты» болып табылады, себебі азық-түлікке жатпайтын тұтыну тауарларының негізгі тобы аймаққа шет елден әкелінеді. Азық-түлікке жатпайтын тауарлар бағасы 2007 жылдан бастап 9,6% өсті.

Тамыз айының аяғындағы қолма-қол шетел валютасы нарығындағы дүрбелең бағаларға теріс ықпалын тигізді: АҚШ долларының айырбас бағамының өсуімен халық тұтынатын тауарлар бағасы ұшты, себебі облыста олар өндірілмейді, ал тауарды сатуға алатын саудагерлер жеткізушілермен теңгемен доллардың ағымдағы нарықтық бағамы бойынша есептеседі. Доллар бағамының қыркүйекте түсуіне қарамастан, бағалардың

төмендеуі болған жоқ: олар іс жүзінде тамыздағы деңгейінде қалды (0,1% өсті). Оның үстіне, бағалар өзінің трендін одан әрі жылдамдатты.

ҚР кеден заңнамасына өзгерістер енгізу, ерте түскен суық қыс сондай-ақ бағаларға теріс ықпалын тигізді: азық-түлікке жатпайтын тауарлар 2007 жылдың екінші жартыжылдығында ай сайын орта есеппен 1,1% қымбаттады.

Атап айтқанда: кір жуатын құралдар бағасы 10,0%, киім-кешек бағасы 12,3%, аяқ киім бағасы 9,7%, мата бағасы 5,6%, үй тұрмысына қажетті заттар бағасы 7,8%, тұрмысқа қажетті аспаптар бағасы 6,9%, ыдыс-аяқ бағасы 3,8%, жеке гигиена тауарларының бағасы 6,2%, дәрі-дәрмек бағасы 4,7% өсті.

Ақылы қызмет көрсету нарығында бәсекелестіктің жеткіліксіз болуы белгілі бір қызмет көрсету түрлерінің тарифтері ұлғаюының негізгі себебі болып табылады. 2007 жылғы қаңтар-желтоқсанда ақылы қызмет бағасы 112,1% артты. Тұрғын үй-коммуналдық қызмет жыл басынан бері 8,4% (оның ішінде Жамбыл ГРЭС және өткізу компаниялары тарифтерінің артуына байланысты электр энергиясының ақысы 35,2%, газбен қамтамасыз ету 3,2%), білім беру қызметінің ақысы 14,8%, денсаулық сақтау 4,3%, мәдениет және спорт 7,7%, мейрамханалар 34,0% және қонақүйлер 19,5% қымбаттады.

Сонымен, Қызылорда аймағы бойынша инфляция факторларының ішінде мынадай негізгілерін атап өтуге болады: инфляция «импорты», жергілікті өндірушілердің тауарлар ұсынуының сұраныстан айтарлықтай артта қалуы, энергиямен және газбен қамтамасыз ету проблемасының шешілмеуі, елдің басқа аймақтарының тарапынан жеміс және көкөніс өнімдеріне деген сұраныстың өсуі, ішкі валюта нарығындағы алаяқтық көңіл-күй, әлемдік тауар нарықтарында бағаның күрт өсуі және тиісті инфляциялық күтулер.

Қызылорда облысының төлем карточкалары нарығы

Кан А.А.,

«Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі» ММ
Қызылорда филиалының жиынтық экономикалық бөлімінің

бас маманы-экономисі

Төлем карточкалары нарығы Қазақстандағы қаржы нарығының неғұрлым қарқынды дамып отырған және перспективалы сегменттерінің бірі болып табылады.

10 жылдан астам ғана уақыт өтті, ал «карточкалық» бизнес банкирлер дәулетті клиенттер үшін тек қосымша қызмет көрсету ретінде ғана қабылдайтын имидждік бизнестен аса маңызды, қарқынды және перспективалық бизнеске айналды. Атап айтқанда, екінші деңгейдегі банктердің (ЕДБ) «жалақы» жобасы деп аталатын, кәсіпорындар қызметкерлерінің ақша қаражатын «карточкалық» шоттарға қолма-қол емес аударуды ұйғаратын шеңбердегі белсенді жұмысын атап өткен дұрыс.

Бәсекенің өсуі коммерциялық банктерді тек ірі және орта компанияларға ғана емес, сонымен қатар шағын бизнес кәсіпорындарына, бюджеттік ұйымдарға, оқу орындарына назар аударуға мәжбүрледі. Қазіргі уақытта «жалақы» жобалары жүзеге асырылған және денсаулық сақтау, білім беру мекемелерінде тиімді қолданылуда. «Карточкалық» шоттарға облыстың оқу орындары студенттерінің стипендиялары, әлеуметтік төлемдер түседі.

Төлем карточкасының артықшылығы:

- қауіпсіздік – өзіңмен бірге қолма-қол ақша алып жүру қажеттілігінің болмауы;
- өзінің карточкалық шотының теңгемен де және сол сияқты АҚШ долларымен де жүргізу мүмкіндігі;
- шотты қолма-қол ақшамен және қолма-қол емес аударыммен толықтыру мүмкіндігі;
- банкоматтар арқылы қолма-қол ақша алуға тәулік бойы мүмкіндіктің болуы;
- карточкалық шоттың рұқсат етілмеген кіруден қорғалуы;
- бүкіл Республика бойынша тауарлар мен қызмет көрсетулер үшін ақы төлеу мүмкіндігі (халықаралық төлем жүйелеріне қосып отырып және бүкіл әлем бойынша);
- қаражат алу және аудару кезіндегі шапшаңдық және құпиялылық;
- шетелге шыққан кезде төлем карточкаларын мағлұмдау қажеттілігінің болмауы;
- коммуналдық қызметтер, ұялы байланыс, кабельдік ТВ қызметі, халықаралық сөйлесулер үшін акцептелмеген тізім арқылы карточка бойынша ақы төлеу мүмкіндігі;
- Internet бойынша сатып алу мүмкіндігі;
- Сізге жақын адамдар үшін қосымша карточка ашу және олар қай жерде жүрмесін оларға материалдық көмек көрсету мүмкіндігі.

Бұл төлем карточкаларының клиенттердің іскерлік және жеке қажеттігін неғұрлым толық жүзеге асыруға мүмкіндік жасайтын кейбір мүмкіндіктері ғана.

Тұтастай алғанда төлем карточкалары нарығының жай-күйін талдай отырып, 2008 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша Қазақстан Республикасы банктерінің 5,6 млн. төлем карточкасын шығарғанын, осы карточкаларды ұстаушылардың саны 5,33 млн. адам болатынын атап өтуге болады.

Қазіргі уақытта зейнеткерлер мен балаларды қоса алғанда Қызылорда облысының әрбір бесінші тұрғыны төлем карточкаларын ұстаушылар болып табылады.

2008 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша Қызылорда облысы бойынша төлем карточкаларын ұстаушылардың саны 161,3 мың адам немесе Қазақстан Республикасы бойынша төлем карточкаларын ұстаушылардың жалпы санының 3,0% болады. Талдау жасап отырған кезеңде (яғни 2007 жылғы 1 қаңтармен салыстырғанда) төлем карточкаларын ұстаушылардың саны 30,0% ұлғайды.

2007 жылғы 12 айда Қазақстан эмитенттерінің төлем карточкаларын пайдаланумен жасалған транзакцияларының көлемі 2007 жылдың осындай кезеңімен салыстырғанда тиісінше 38,3% және 54,2% ұлғая отырып, 49890,8 млн. теңге сомадағы 2560,6 мың транзакция болды.

Бұл ретте қолма-қол ақша беру бойынша транзакция 43700,5 млн. теңге сомадағы 2096,1 мың транзакция болды, бұл транзакциялардың жалпы саны мен сомасының пайыздық қатынасы бойынша тиісінше 81,9 % және 87,6 % құрайды. Қолма-қол жасалмайтын төлемдер

бойынша – 6190,3 млн. теңге сомдағы 464,5 мың транзакция немесе транзакциялардың жалпы саны мен сомасының 18,1% және 12,4%.

Аймақ бойынша төлем карточкалары нарығының талдау жасалып отырған кезеңінде сапалы дамығанын атап өтуге болады, атап айтқанда қолма-қол ақша берудің өсуімен (26,8% және 47,8%) салыстырғанда қолма-қол жасалмайтын төлемдердің қарқынды өсуі (тиісінше саны және сомасы бойынша 2,3 және 2,2 есе).

Төлем картасының қолма-қол қаражат алу үшін қарапайым кілт болуы біртіндеп тоқтай бастағанын айтуға болады. Соған қарамастан банк карталарын пайдалана отырып сауда-сервис желісінде жасалатын қолма-қол жасалмайтын есеп айырысулардан қолма-қол ақша қаражатын алу бойынша операциялардың санының және сол сияқты көлемінің басым болу үрдісі әзірше сақталуда.

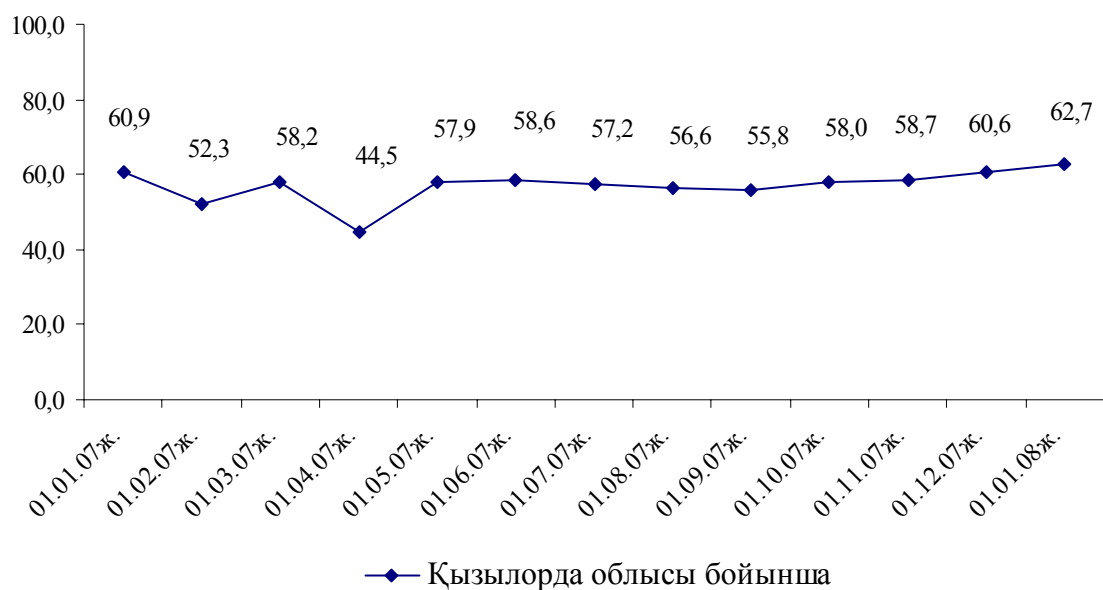
Сонымен қатар төлем карточкаларын пайдаланумен операцияларды жүзеге асыруға арналған инфрақұрылым саласындағы даму динамикасының тұтастай алғанда оң сипаты бар. 2007 жылғы 12 айда 2006 жылдың осындай кезеңімен салыстырғанда ақы төлеу үшін төлем карточкаларын қабылдайтын сауда кәсіпорындары санының 188-ге дейін 75,7% (Республика бойынша орташа алғанда – 38,5 %), POS-терминалдар саны 325-ке дейін 84,7% (51,5%) және банкоматтардың саны 130-ға дейін 2,5 есе (92,5%) өсуінің оң үрдісі байқалып отыр.

Дегенмен, осыған қарамастан, аймақта төлем карточкаларын қолма-қол жасалмайтын есеп айырысу үшін шамалы қолдану себептерінің бірі төлем карталарына қызмет көрсету инфрақұрылымының жеткіліксіз дамуы болып табылады, бұл әсіресе облыстың аудан орталықтары үшін маңызды (облыстың ауылда тұратын тұрғындарының 60,0% астам болатынын ескере отырып).

Сонымен қатар, аймақ энергиямен қамтамасыз етудегі іркілістерді және «Қазақтелеком» ОДТ ұсынған байланыс арналарын қамтамасыз етілу сапасын бастан кешіріп отыр.

* пайдаланылған төлем карточкалары санының (есепті күнгі) төлем карточкаларын ұстаушылар санына.

**Халықтың төлем карточкаларын
пайдалану тиімділігі* (%-бен)**

* пайдаланылған төлем карточкалары санының (есепті күнгі) төлем карточкаларын ұстаушылар санына.

**Төлем карточкалары нарығының инфрақұрылымын
дамытудың тиімділігі (01.01.08 ж.)**

Облыстың (қаланың) атауы	Төлем карточкаларына арналған 1 жабдыққа шаққанда төлем карточкаларын ұстаушылардың саны (адам)		
	POS-терминалдар	Банкоматтар	Сауда нүктесі
	1	2	3
Құбылғынша барлығы, оның ішінде	319	1201	709
Ақмола	411	1148	786
Ақтөбе	371	1268	827
Алматы	585	884	1871
Атырау	301	941	687
Шығыс Қазақстан	353	1210	739
Жамбыл	512	1471	1056
Батыс Қазақстан	267	955	698
Қарағанды	512	1575	1190
Қостанай	338	1115	841
Қызылорда	496	1241	858
Маңғыстау	370	1129	733
Павлодар	338	1113	749
Солтүстік Қазақстан	297	958	563
Оңтүстік Қазақстан	390	1515	911
Алматы қ.	230,7	1201	555
Астана қ.	209	1132	399

Халық пен сауда және қызмет көрсету кәсіпорындары иелерінің төлем карточкаларын пайдалана отырып тауарлар және қызмет көрсетулер үшін ақы төлеу механизмдері, пайдалар және артықшылықтар туралы нашар хабардар болуы да төлем карточкаларын шамалы пайдаланудың маңызды себебі болып табылады.

Төлем карточкасын сауда-сервис желісінде қалай пайдаланылатыны, төлем карточкаларын пайдалана отырып тауарлар және қызмет көрсетулер үшін ақы төлеуге кедергі жасайтын жағымсыз стереотиптердің алдын алу туралы жан-жақты және қол жеткізілімді ақпаратты ұсыну оларды қолдану сипатын өзгертуге мүмкіндік жасайды.

Коммерциялық банктер төлем карточкаларына олар арналған функцияны толыққанды орындауға – қолма-қол жасалмайтын есеп айырысуларды жүзеге асыру құралы ретінде пайдалануға мүмкіндік жасай отырып, аймақта (әсіресе облыстың аудандарында) төлем карточкаларын пайдалана отырып операцияларды жүзеге асыру бойынша банктік қызмет көрсету нарығының төлем сегментін дамытуға бағытталған жұмысты күшейтулері қажет.

Пластикалық карточка декларацияланбайды...

*Қадырғазиев Талғат Мақсұтұлы,
«ҚР Ұлттық Банкі» мемлекеттік мекемесінің Атырау филиалының*

қолма-қол ақшамен жұмыс және кассалық операциялар бөлімінің бастығы

Пластикалық карточкадағы соманың қолма-қол ақшадан ерекшелігі - шекарадан өту кезінде декларацияланбайды. Кеденшілердің сіздің «пластикалық» шотыңызда қанша ақша бар екендігін білуге деген қызығушылық құқығын айқындайтын қандай да болмасын нұсқаулық немесе ереже жоқ. Карточка - ақшалай қаражат емес, бұл – шотқа ену құралы ғана.

Егер адам оның орнына өзімен қолма-қол ақшаны немесе шетел валютасын алып жүрсе, онда «Валюталық реттеу және валюталық бақылау туралы» Заңға сәйкес елден декларациясыз доллар баламасында тек он мың долларға дейінгі соманы алып шығуға болады. Одан асқан сома міндетті түрде кедендік декларациялануға жатады. Бұл жағдайда пластикалық карточканың пайдалы екендігі күмәнсіз.

ҚР ҰБ деректері бойынша бүгінгі күні еліміздің әрбір үшінші тұрғынының немесе экономикалық белсенді халықтың әрбір екінші адамының пластикалық карточкасы бар. Қолма-қол айналымдағы ақшаның біршама көлемін қолма-қол жасалмайтын есеп айырысуға аудару қалтарысты экономиканы қысқартуға және бюджетке салық түсімдерін ұлғайтуға мүмкіндік берер еді. 2008 жылғы 1 ақпандағы жағдай бойынша 19 екінші деңгейдегі банктердің және «Қазпошта» АҚ-ның төлем карточкаларын шығару лицензиясы бар. Қазір республика банктері тек өз аумағында қызмет көрсетілетін жергілікті төлем карточкаларымен қатар республика аумағында, сондай-ақ одан тыс жерде пайдалануға болатын 5 халықаралық жүйенің карточкаларын шығарады. Қазір әлемде көбіне VISA карточкасы көп пайдаланылады – талдаушылардың соңғы деректеріне қарағанда олар әлемде шығарылатын барлық карточкалардың 56% құрайды әрі біздің елімізде де басым сипатқа ие.

Ағымдағы жылдың қаңтар айында Қазақстан эмитенттерінің төлем карточкаларын пайдалана отырып жүргізілген транзакцияларының көлемі 135,1 миллиард теңгеден асып түсті. 2007 жылғы қаңтар айымен салыстырғанда өсу 23,9% құрады. Бұл ретте 2 пайыз қолма-қол ақшаны алу бойынша операциялар көлемінің өсуімен салыстырғанда қолма-қол жасалмайтын төлемдердің 40 пайызға ілгері өскенін атап өту қажет.

Ірі жұмыс берушілермен «жалақы» жобасы белсенді түрде жұмыс істеуде. Әрине, бұл кәсіпорынға да пайдалы. Жалақыны беру шығындары мен беру уақыты азаятындықтан кассада қолма-қол ақшаның болуына және оны жеткізу жөніндегі шығыстар жұмсауға қажеттілік жоқ. Ірі дүкендер мен супермаркеттерде карточкалармен ақы төленеді. Ол үшін еліміздің үкіметі ірі сауда мекемелерін пластикалық карточкаларға арналған терминалдарды жабдықтауды міндеттеген болатын.

«Қазпошта» АҚ-ы карталардың жаңа үлгісіне – көлемі 8 Кб дейін құрастырылған микропроцессоры бар смарт-карталарға көшуде. Олардың айқын артықшылығы клиент шотының жай-күйі туралы ақпараттың чипта сақталатындығында. Оған қоса, смарт-карталар өзінің алдындағы магниттік жолағы бар карталарға қарағанда анағұрлым ұзақ пайдаланылады. Чипта орналастырылған деректерді көшіруге болмайды, сондай-ақ «KazCard» чип карталары жаңа заманның «smart card» халықаралық карточка жүйесіне еркін бірігуі мүмкін. Тіпті оларды басқаша «ақылды карточка» деп те атайды. Чиптің арқасында карточка құжат, әмиян, кредиттік карточка функцияларын атқарады.

Статистика бойынша соңғы екі жыл ішінде Атырау облысында қолма-қол жасалмайтын төлемдер көлемі, банкоматтар саны, сондай-ақ төлем карточкалары бойынша есеп айырысу жүргізілетін сауда кәсіпорындарының саны екі есе өсті. Төлем карточкаларының қолданылу дәрежесіне қарай - 52, 5 (ұстаушылар саны/халық саны) облыс Маңғыстау облысын есептемегенде барлық облыстардың алдында. Банкоматтардың жалпы саны 276-ға жетті. Төлем карточкаларына қызмет көрсету үшін 832 POS-терминалдар орнатылған, бұл жағдай олардың санының екі еседен астам өсуіне әкеп соқты.

Ұлттық Банктің филиалы екінші деңгейдегі банктер филиалдары банкоматтарының жұмыс қабілеттілігінің мониторингін жүргізеді. Банкоматтардың көп жағдайда бұзылуы

олардың техникалық проблемаларына байланысты екендігі анықталды. Осыған байланысты екінші деңгейдегі банктер қазір жаңа банкоматтарды белсенді түрде сатып алуда.

Пластикалық карточка нарығының бұдан әрі дамуы бірінші кезекте карталарды қабылдау бойынша инфрақұрылымның, әсіресе қажетті байланыс арнасы жоқ ауылдық жерлерде, тез дамуына байланысты болмақ. Жақын арада төлем карточкаларының тиімді жұмысы және қолма-қол жасалмайтын төлемдер тиісті ақпарат технологиясымен қамтамасыз етілетін болады деген сенімдеміз.

2007 жылғы қорытындылар бойынша астананың депозиттік-кредиттік нарығының негізгі аспектілері

Данченко Е.А.,

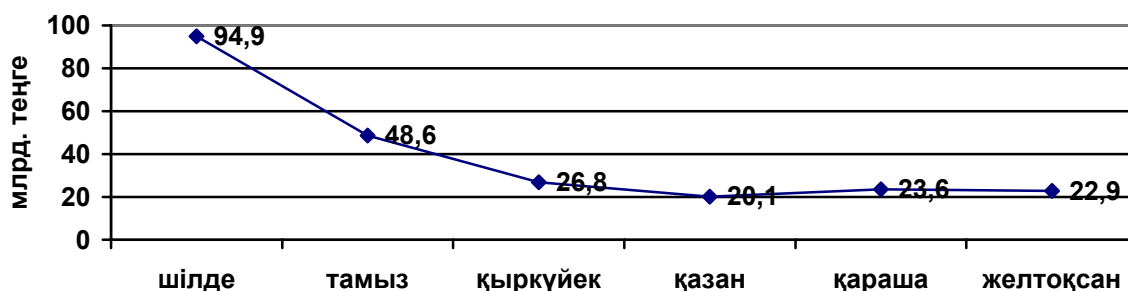
**«Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі» ММ Орталық филиалының
экономикалық талдау және статистика бөлімінің бастығы**

Әлемдік қаржы нарықтарындағы өтімділіктің дағдарысына байланысты қаржылық екіұшықтылыққа қарамастан, Қазақстан банк жүйесі сыртқы күйзелістерге өзінің тұрақтылығын көрсетті және өткен жылдың аяғында депозиттік-кредиттік нарықта жоғалтқан ұстанымын қалпына келтіре бастады. Осындай үрдістер астананың банк секторы үшін де тән болды.

Өткен жылдың тамыз айынан бастап астананың кредит нарығында елеулі өзгерістер болды. Өткен жылдың аяғында сыртқы заемдар құнының өсуі және қазақстандық банктердің сыртқы қорландыру көздеріне енуіне шектеу қою банктердің кредиттік саясатының қатандануына және олардың қаржылық емес ұйымдарға, сондай-ақ жеке тұлғаларға қатысты кредиттік белсенділігінің төмендеуіне әкелді. Кредиттеудің шілдедегі (1-суретті қараңыз) рекордтық жоғары көлемінен кейін, астана банктерінің кредит беруі тамызда 48,8%, қыркүйекте – тағы 44,8%-ға төмендеді. Жылдың аяғында ахуал біршама тұрақтанды және қазан-желтоқсанда кредиттеу көлемі 20-23 млрд. теңге шегінде белгіленді. Банктердің кредиттік белсенділігінің төмендеуі кредиттер бойынша сыйақы ставкаларының мөлшеріне әсер етпей қалған жоқ. 2007 жылғы орташа алынған сыйақы ставкасының жалпы мөлшері жылдық 14,9%-дан 15,5%-ға дейін өсті.

1-сурет

2007 жылғы II жартыжылдықта берілген кредиттер көлемі

Сонымен қатар, кредиттік белсенділіктің едәуір төмендеуіне қарамастан, Астана қаласының экономикасына банктердің кредиттері бойынша негізгі борыштың жалпы көлемі 2006 жылмен салыстырғанда 55,9%-дан 521,1 млрд. теңгеге дейін ұлғайды. Қала экономикасына банктердің кредиттері бойынша негізгі борыш сомасын долларландыру дәрежесі 46,6%-дан 36,3%-ға дейін төмендеді.

Банктердің сыртқы заемдар бойынша берешекті өтеу үшін қажетті ресурстардағы қажеттілік банктердің депозит нарығындағы өздерінің қызметін, оның ішінде депозиттік салымдар бойынша ставкаларды көтеру арқылы жандандыруға әкелді. Депозиттік салымдар көлемі 2006 жылмен салыстырғанда 65,6 % ұлғайып, 572,8 млрд. теңге болды. Тамызда депозиттік шоттардан қаражаттың елеулі қайтуынан кейін (2-суретті қараңыз), келесі айда олардың өсу үрдісі байқалды, нәтижесінде желтоқсанда депозиттерді тарту көлемі тамызбен салыстырғанда 15,7% ұлғайды. Бұл 2007 жылғы қыркүйек – желтоқсанда депозиттер бойынша сыйақы ставкаларының өсуі салдарынан болуы ықтимал, олар нарық бойынша орташа алғанда 2,5 тармаққа өсті.

Алайда, депозит нарығындағы банктер қызметінің оң нәтижелеріне қарамастан, теріс факторларда орын алды. 2007 жылы өткен жылмен салыстырғанда заңды және жеке тұлғалардың депозиттік базасының өсу қарқыны күрт төмендеді. Егер 2006 жылы заңды тұлғалардың салымдары 5,8 есе өскен болса, 2007 жылы олар 73,4%-ға ғана ұлғайды. Бұл банк секторының сыртқы борышты өтеу жағдайында қала экономикасын кредиттеу көлемінің қысқаруына, соның нәтижесінде кредиттік ресурстарға жетіспеушілікті басынан өткізген кәсіпорындардың депозиттік шоттардағы қаражатты пайдалануға мәжбүр болуына байланысты еді. Жеке тұлғалар салымдарының өсу қарқынының 61,7-дан 32,3%-ға төмендеуі халықтың күту позициясын алғандығын және өз салымдарын банк секторына сеніп тапсыруға асықпауын куәландырады.

Ұлттық валютадағы депозиттер үлесінің 65%-дан 56%-ға дейін төмендеуі және шетел валютасындағы депозиттер үлесінің тиісінше ұлғаюы келесі теріс фактор болды. Бұл өткен жылдың аяғында теңгенің ықтимал құнсыздануы туралы сыбыстармен қатар компаниялардың және қала халқының әлемдік қаржы нарықтарының тұрақсыздығына жауап катуы ретінде орын алуы ықтимал.

Астана қаласының банк секторының депозиттік-кредиттік нарықтағы қызметінің нәтижелерін қорытындылай отырып, банктердің кредиттік саясатты қатайту аясында және кредиттеу көлемінің едәуір төмендеуіне қарамастан, Астана қаласының банк секторы оның динамикасында оң өзгерістерге және депозит нарығында өз қызметін біршама жандандыруға қол жеткізді деп айтуға болады. Бұл банктердің кредиттік нарықтың өтімділік тапшылығы және қатаң өлшемдері жағдайында капиталдардың жеткіліктілігін қолдау ретінде осындай маңызды міндетті шешу жолындағы бірінші қадамы.

Қазақстан Республикасының валюта және банк заңнамасының нормаларын бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершілік

Шауашеков А.Т.,
«ҚР Ұлттық Банкі» ММ Қарағанды филиалының
валюталық операцияларды бақылау бөлімінің бастығы

Бұл мақалада «Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі» мемлекеттік мекемесінің Қарағанды филиалының резиденттерді Қазақстан Республикасының валюта және банк заңнамасын бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершілікке тартуға қатысты қызметін талдау мен шолу келтірілген.

«Валюталық реттеу және валюталық бақылау туралы» Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 13 маусымдағы № 57 Заңы резиденттер мен резидент еместердің валюталық құндылықтарға құқықтарын іске асыру кезінде туындайтын қоғамдық қатынастарды реттейді, валюталық реттеу мен валюталық бақылаудың мақсатын, міндеттері мен тәртібін айқындайды.

Қазақстан Республикасының валюталық заңнамасы Қазақстан Республикасының Конституциясына негізделеді және Қазақстан Республикасының жоғарыда аталған Заңынан және басқа нормативтік құқықтық актілерінен тұрады.

Қазақстан Республикасындағы валюталық бақылауды валюталық бақылау органдары - Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі және басқа мемлекеттік органдар Қазақстан Республикасының заңдарымен белгіленген өкілеттік шегінде және валюталық бақылау агенттері жүзеге асырады.

Уәкілетті банктер және уәкілетті ұйымдар, сондай-ақ алған лицензияларына сәйкес өздері операцияларды жүргізу кезінде Қазақстан Республикасының валюталық заңнамасының сақталуына бақылау жасау міндеті жүктелген басқа ұйымдар валюталық бақылау агенттері болып табылады.

Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі және Қазақстан Республикасының Үкіметі «Валюталық реттеу және валюталық бақылау туралы» Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес өз құзыреті шегінде Қазақстан Республикасының резиденттері және резидент еместері сақтауға міндетті нормативтік құқықтық актілер шығарады.

Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі аумақтық филиалдардың басшыларына Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің (бұдан әрі - ҚР Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексі) жекелеген баптарында көзделген әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қарау бойынша өкілеттіктер берді.

ҚР Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің 363-бабының 1-тармағының 3-тармақшасына сәйкес «соттар қарайтын әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттамаларды Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің уәкілетті органдары жасауға құқылы (158, 179, 179-1, 183, 188 (екінші бөліктің), 357-1, 357-5 баптар).

ҚР Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің 363 - бабының 2 - тармағына сәйкес «ҚР Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің 543-576-3 баптарында көрсетілген органдардың қарауына жататын әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша құқық бұзушылық туралы хаттамаларды осы органдардың осыған уәкілетті лауазымды адамдары жасауға құқылы».

Мәселен, ҚР Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің 572-бабына сәйкес Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің органдары ҚР Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің 166-1, 168, 168-2 (1-1, екінші, үшінші, 4-1, бесінші, жетінші, сегізінші, тоғызыншы, оныншы және он бірінші бөліктері), 169, 180, 182, 187, 188 (бірінші бөлігі), 218, 357-2 (бірінші бөлігі) баптарында, сондай-ақ жинау мен өндеу солардың құзыретіне

жататын мемлекеттік статистикалық есептілік пен бақылаулар деректеріне қатысты 381-бапта көзделген әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қарайды.

Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі Төрағасының, оның орынбасарларының, аумақтық филиалдар басшыларының әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қарау және әкімшілік шара қолдану құқығы бар.

«Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі» мемлекеттік мекемесінің Қарағанды филиалының уәкілетті лауазымды тұлғалары 2006 жылы әкімшілік құқық бұзушылық туралы 56 істі, 2007 жылы - 9 істі қозғады. Баптар бойынша бөлінген деректер мына кестеде келтірілген:

Баптың атауы	ҚР Кодексінің бабы	2006 жыл	2007 жыл
Қазақстан Республикасының банк заңдарының талаптарын бұзу	168-2-бап 8-бөлік	3	1
Қазақстан Республикасының банк заңдарының талаптарын бұзу	168-2-бап 7-бөлік	1	
Клиенттерге, кредит берушілерге және заемшыларға банк қызметін көрсетуге байланысты талаптарды бұзу	169-бап 1-бөлік	33	2
Валюта операциялары бойынша есептілікті табыс ету ережелерін бұзу	180-бап 1-бөлік	2	4
Валюта операциялары бойынша есептілікті табыс ету ережелерін бұзу	180-бап 2-бөлік	1	
Анықтама-сертификатты дұрыс жазбау	181- бап	1	
Валюта операциялары туралы хабарламаны растауды, сондай-ақ валюта операцияларына тіркеу куәлігі мен лицензия алу үшін құжаттар беру мерзімін бұзу	182 - бап	4	1
Валюта операциялары туралы хабарламаны растауды, сондай-ақ валюта операцияларына тіркеу куәлігі мен лицензия алу үшін құжаттар беру мерзімін бұзу	182-бап 1-бөлік	4	1
Лицензиялау ережелері мен нормаларын бұзу	357-2-бап 1- бөлік	3	
Мемлекеттік статистикалық есептілік және бақылау деректерін табыс етуден бас тарту, табыс етпеу, уақтылы табыс етпеу, көрінеу дұрыс емес деректер табыс ету	381 - бап 1-бөлік	4	
Барлығы		56	9

Кесте деректеріне сәйкес филиалдың уәкілетті лауазымды тұлғалары 2006 жылы «Ақша төлемі мен аударымы туралы» Қазақстан Республикасының 29.06.98ж. №237 Заңының талаптарын бұзуға қатысты клиенттерге, кредит берушілерге және заемшыларға банк қызметін көрсетуге байланысты талаптарды бұзу бойынша ҚР Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің 169-бабының 1-бөлігі бойынша істердің басым бөлігін (2007 жылғы қозғалған 2 іске қарсы 33 немесе 59%) қозғады.

Қалған жағдайларда тәртіп бұзушылық фактілерінің және тиісінше әкімшілік құқық бұзушылық туралы қозғалған және қаралған істер санының азаюы 01.01.07.ж. бастап Қазақстан Республикасының валюталық заңнамасының өзгеруіне, валюталық операцияларды ырықтандыруға байланысты деп тұжырым жасауға болады:

- «Валюталық реттеу және валюталық бақылау туралы» Қазақстан Республикасының Заңын іске асыру мақсатында Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі Басқармасының

«Қазақстан Республикасында валюталық операцияларды жүзеге асыру ережесін бекіту туралы» 11.12.06.ж. № 129 қаулысын бекіту және қолданысқа енгізу валюталық операцияларды жүзеге асыру тәртібін, оның ішінде Ұлттық Банктің валюталық операцияларды тіркеу және Ұлттық Банктің валюталық операциялар жөнінде хабардар ету тәртібін және талаптарын белгілейді. Валюталық құндылықтарды пайдалануға байланысты лицензияланған қызмет түрлерінің аясы біршама қысқарды. Қазіргі кезде мұндай қызмет түрлеріне тек бөлшек сауданы жүзеге асыру және қолма-қол шетел валютасына қызмет көрсету және Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес құрылған уәкілетті ұйымдардың шетел валютасымен айырбастау операцияларын ұйымдастыру ғана жатады. Осыған байланысты ҚР Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің 182-бабы бойынша валюталық операцияларды жүргізуге лицензия алу мақсатында құжаттар ұсыну мерзімін бұзғаны үшін қозғалған істердің азаюын (2006 жылғы 4 іске қарсы 2007 жылы 1 іс) түсіндіруге болады.

- Қазақстан Республикасында валюталық режимді ырықтандыру, Қазақстан Республикасында экспорттық-импорттық валюталық бақылауды жүзеге асыру тәртібін реттейтін нормативтік құқықтық актілерді жетілдіру, Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі Басқармасының «Қазақстан Республикасында экспорт-импорт валюта бақылауын жүзеге асыру ережесін бекіту туралы» 17.08.06.ж. № 86 қаулысын бекіту және қолданысқа енгізу валюталық операцияларды жүргізу тәртібін жеңілдетті, сыртқы экономикалық қызметке қатысушылардың әкімшілік шығыстарын төмендетуге әсер етті, қазіргі кезде резиденттің экспорттан алынған түсімді немесе импорт бойынша пайдаланылмаған авансты мәміленің талаптарында көзделген мерзімде уәкілетті банктерде шоттарға аудару міндеттемесін көздейтін экспорттық-импорттық мәмілелер бойынша валютаны қайтару жөніндегі талаптар өзгерді.

Сатыбалдина Г.К.,
«ҚР Ұлттық Банкі» ММ
Батыс Қазақстан филиалы директорының орынбасары

Банкир кәсібі ең танымал және абыройлы кәсіптердің бірі болып саналады. Біреулер үшін бұл кәсіптік тұрғыдан толысып лайықты орнын алу мүмкіндігі, енді біреулер үшін жақсы бизнес және, әрине, материалдық игілікке ие болу. Банк саласында өзін таныту және табысқа жету, кәсібилікке жету әркімнің қолынан келе бермейді. Бұл күн сайынғы қажырлы еңбекті қажет етеді. Тек терең пайымдай алатын және болашақпен өмір сүретін, сауатты шешімдер және оларды іске асыру үшін жедел шаралар қабылдауға қабілетті адамдар ғана осыны жеңіп шығады.

Бүгін біз өз ісінің шеберлері дәл осындай адамдар туралы сөз қозғағымыз келеді. Олардың бүкіл еңбек жолы – облыстың кредит-банк жүйесінің дамуы мен қалыптасуының тарихы. Олардың қызметі бүгінгі күнгі банк бизнесінен түбірімен өзгеше. Олар өз пайдасын ойламай және адал, терең беріле жұмыс істеді. Ол жылдары банктер есептеулерді ұйымдастыру және жүзеге асыру жөніндегі жұмыспен, капитал салымдарын және күрделі жөндеуді қаржыландырумен, жалақы қорының жұмсалыуымен, шаруашылық субъектілері арасындағы шарттық тәртіптің жай-күйімен шұғылданды, ал ол кездегі Мембанк қызметінің негізгі бағыты клиенттермен есеп айырысу мен оларға кассалық қызмет көрсетуді жетілдіру, айналым қаражатының айналымдылығын жылдамдату, шаруашылық субъектілерінің шоттарына және мемлекеттік бюджетке уақтылы есепке алу болатын. Осы мақсаттарды табысты жүзеге асыру үшін банк қызметшілеріне жоғары біліктілік, жан аямай еңбек етушілік, тиянақтылық, талдай білушілік, шаруашылық органдарының қаржылық ахуалын жан-жақты және терең зерделей білу, қажет болған жағдайларда оларды қаржылық сауықтыру жөнінде ұсынымдар әзірлей білу қажет еді. Ал мұның өзі өз ісінің қарапайым мамандарының күн сайынғы тиянақты, қажырлы еңбегі еді. Бүгінгі күні банкирлерге тағылған құрметті және абыройлы атақта солардың еңбегі бар.

ВАЛИШЕВА Марина Гильфановна – Қазақ КСР еңбек сіңірген экономисі. Банк табалдырығынан алғаш аттап, 1944 жылдан бастап Мембанктің Батыс Қазақстан облыстық кеңсесінде кредит инспекторы болып жұмыс істей бастағанда ол әлі 17-ге де толмаған еді. Осы қызметте Марина Гильфановна өзін жауапты және білгір қызметкер ретінде көрсетті. Ол еңбегімен көзге түсіп, басшылық оны лайықты бағалады: 1948 жылы өнеркәсіпті кредиттеу жөніндегі, ал содан соң ауыл шаруашылығын қаржыландыру және кредиттеу жөніндегі аға кредит инспекторы қызметіне ұсынылды. 1950 жылы ол Бүкілодақтық сырттай оқитын қаржы институтына түсіп, 1955 жылы оны үздік бітірді. Жемісті еңбек еткен жылдардың нәтижесінде жаңа қызметке, атап айтқанда, Батыс Қазақстан облыстық кеңсесі басқарушысының орынбасары қызметіне тағайындалуына түрткі болды. Одан әрі өсуі де заңды еді. 1976 жылы Марина Гильфановна Батыс Қазақстан облыстық кеңсесінің басқарушысы қызметіне тағайындалды. Ол 41 жыл бойы Батыс Қазақстан облыстық кеңсесінде еңбек етті, оның ішінде 26 жыл бойы оның басшысы болды. Банкирлердің жаңа буыны оның бастамалары мен жетістіктерінің маңызын жоғары бағалайды.

Құрметті демалысында болса да, Марина Гильфановна банкпен байланысын үзбеуде: 1990 жылдан бері ол Ұлттық Банктің ардагерлер кеңесінің үздіксіз төрағасы.

АБСАТИРОВ Гарап Абсатирович – 18 жасында соғысқа аттанды, Праганы, Берлинді азат етуге қатысты, әскери еңбегі үшін ордендермен және медальдармен марапатталды, ал майданнан оралған соң күрделі де қызықты банк кәсібін меңгерді, білікті экономист болды. 15 жылға жуық КСРО Мембанкінің Орал қаласындағы ірі зауыт бөлімшесін басқарды, сол жерден 1991 жылы құрметті демалысқа шықты. Бірақ кәсіби банкирдің білімі мен тәжірибесі әрқашан да қажет, сондықтан да 1992 жылы оны Орал қаласында Қазкоммерцбанк филиалын құруды ұйымдастыруға шақырды. Бұл тапсырманы ол ойдағыдай орындап шықты.

Бүгінде жасының ұлғайғанына қарамастан, Гарап Абсатирович зейнеткерлердің қоғамдық өміріне белсене қатысуда.

ДОСҚАЛИЕВА Күләш Әдиятқызы – Мембанк бухгалтериясында 47 жыл жұмыс істеді. Ол кездері бухгалтерия ең күрделі және жауапты бөлімдердің бірі болатын. Компьютерлер онда әлі болмаған кез, түнге дейін жұмыс істеуге тура келетін, адамдар үйге кейде түн ортасында қайтатын. Төзімділігі және жұмысқа жауапкершілікпен қарауы арқылы ол басқа қызметкерлердің арасында ерекше көзге түсетін. Ол үкіметтің жоғары наградасымен – Еңбек Қызыл Ту орденімен марапатталған облыстағы жалғыз бухгалтер.

Қазіргі кезде Күләш Әдиятқызы құрметті демалыста, балаларына өзінің немерелері мен шөберелерін тәрбиелеуге көмектеседі.

ЕРМОЛИНА Екатерина Павловна – 20 жыл дерлік Орал қалалық банкінің кассирі, касса меңгерушісі болып жұмыс істеді. Оның қолынан күн сайын миллиондаған кеңес сомы өтетін, клиенттермен жұмысында кәсіби сыпайылық және әдептілік таныта отырып, жұмысын дәл, жоғары жауапкершілікпен атқарды.

Қазіргі кезде құрметті демалыста.

КАЛАШНИКОВ Михаил Васильевич – 27 жыл инкассатор ретінде қиын, өте жауапты және кейде тіпті қауіп-қатерлі жұмыспен айналысты. Мембанктің аудандық бөлімшелерін ақшамен қамтамасыз ету үшін, біздің облысымыздың ол шеті мен бұл шетіне бармаған жері жоқ. Ол жұмыс істеген кездері ақша әрқашан да дер мезгілінде және қандай да бір төтенше оқиғаларсыз жеткізілетін.

АРЫШТАЕВ Дмитрий Александрович – Мембанк жүйесінде 30 жылдан астам еңбек етті. Ұлы Отан соғысына қатысушы, әскери наградалары: «Қызыл жұлдыз» ордені, «Жауынгерлік еңбегі үшін» медалі және басқалары бар.

Бұл екеуі де құрметті демалыста.

Бұл тізімді жалғастыра беруге болады. Бірақ, өкінішке орай, олардың көпшілігі қазір біздің арамызда жоқ.

Банк ісі ардагерлерінің өмірі мен еңбек жолы ондаған жақсы мамандардың – олардың облыстың банк жүйесінде жұмыс істеп жүрген ізбасарларының тәрбиеленуіне үлгі болды. Солардың бірі – 1992 жылдан бері Ұлттық Банктің Батыс Қазақстан филиалын басқарып отырған Ізбасаров Борис Ізбасарұлы. Ол қатардағы кредит инспекторынан бастап Ұлттық Банктің облыстық филиалының директорына дейінгі бүкіл банкирлік жолдан өтті. Мол практикалық тәжірибесі және ұйымдастырушылық шеберлігінің арқасында қаржы нарығында туындаған әр түрлі жағдайларда әрдайым дұрыс шешім таба білді. Борис Ізбасарұлының ерекше дарыны 1993 жылы аса маңызды іс-шараны жүзеге асыру – өзіміздің ұлттық валютамызды енгізу кезінде танылды. Ол 2006 жылы жаңа дизайндағы теңгені енгізу кезінде де өзін көрсете білді. Бұл үдерістің ұлттық валюта номиналдарының бірінің купюрасындағы жазудан жіберілген қатенің салдарынан аз дау тудырмағаны бәрімізге белгілі. Дер уақытында ұйымдастырылған түсіндірме жұмыстарының арқасында бұл жағдай табысты шешілген еді.

Ел Үкіметі және ҚР Ұлттық Банкінің басшылығы оның еңбегін лайықты бағалады. Ол «Ерен еңбегі үшін» медалімен, ҚР Президентінің «Тәуелсіз Қазақстан Республикасына 10 жыл» мерейтойлық медалімен, ҚР Үкіметінің Құрмет грамотасымен, «Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің еңбек сіңірген қызметкері» деген омырауға тағатын белгімен және т.б. марапатталды.

50-ден сәл ғана асқанына қарамастан, ол кәсіби мамандардың тұтас бір буынын тәрбиеледі, олардың өздерінің көпшілігі қазіргі кезде банктер филиалдарының басшылары болып табылады. Солардың қатарында «АТФ Банк» АҚ облыстық филиалының директоры Г.Р. Суербаяев, «Қазпошта» АҚ Батыс Қазақстан филиалының директоры М.Т. Бекмағамбетов, «Тұрғын үй құрылыс жинақ банкі» АҚ облыстық филиалының директоры К.Ж. Хамзин және басқалары бар.

Ұлттық Банктің Батыс Қазақстан филиалының басшысы банк саласының ардагерлеріне, 60-тан астам адамға мереке және мерейтой күндері құрмет көрсетіп, оларға қажымай-талмай көңіл бөледі және қамқорлық танытады. Өзі барлық іс-шараларға қатысады. Ардагерлердің шынайы алғысы мен ризашылығы оған марапат болып табылады.

Рысқалиев Н.Ж.
«ҚР Ұлттық Банкі» ММ Батыс Қазақстан филиалының
компьютерлік жүйелерді пайдалану бөлімінің бастығы

Кәсіпорындардың ақпарат қауіпсіздігі проблемалары туралы айта отырып, әдетте бірінші кезекте қауіптердің таралуының және олардан қорғаудың техникалық аспектілері талқыланады. Дегенмен, практика проблемалардың туындауында адам факторының да айтарлықтай орын алатынын жиі көрсетеді. Осы, сондай-ақ корпоративтік қауіпсіздіктің басқа да аспектілері осы мақалада көрсетілген.

IBM және Microsoft компанияларының күш салуы арқасында қазіргі кезде барлық жерде негізінен біртектес платформалар пайдаланылуда, сондықтан вирустар мен залал келтіретін өзге де БҚ де бірдей. Бірақ үйдегі және корпоративтік пайдаланушылар үшін олар әр түрлі қауіпке айналууда. Егер әдетте біздің елімізде Интернет – актив жоқ үйдегі пайдаланушылар үшін қауіптердің жүзеге асуы әдетте тек артық Интернет – трафикпен аяқталса, бұл лимитсіз тариф жағдайында оған бөгет жасамауы мүмкін, ал корпоративтік ортада бұл жағдай барынша жан-жақты және күрделі. Электрондық пошта бойынша өзінен таратылатын залалсыз вирус аздаған минутта корпоративтік пошта серверіне кіру жолын жауып тастауы мүмкін.

Түпкілікті нәтижесінде барлық қауіптің үлкен компанияда өзінің ақшалай баламасы болады. Ірі компанияның басшылығы үшін осындай вирустардың қауіпі жоқ – оларға компанияның IT-инфрақұрылымының сенімді жұмыс істегені ғана қажет. Қауіптен пайда болатын ақшалай зиян сан қырлы – мысалы, оған қызмет көрсетуге арналған, өтелмеген шығыстар кіреді. Бүгінгі күннің үрдістерін ескермей, өткен күннің қауіптерінен қорғану үшін көп күш пен қаражат жұмсау тиімді емес. Мысалы, бірнеше жыл бұрын болған макровирус проблемасын алайық. Егер макровирустың бастапқы концепті пайда болғаннан кейін тым қысқа мерзім ішінде 15 жыл бұрынғыға қарағанда көбірек макровирус жазылса, бүгінгі күні олар шын мәнінде жоқ – және Office-тің жаңа нұсқасында макровирустардан қорғандық белгілі бір құралдары бар және оларды оқшаулаудың сенімді эврикалық тетіктері бар, ал ең бастысы, айтуға дөрекілеу болса да – макровирустарды жазу сәнді емес. Бірақ осы уақытқа дейін, қорғаныш құралдары туралы айта отырып, қауіптері аса үлкен болмаса да ішінара макровирустарға назар аударылады және сонымен қатар маңызды, мысалы шпиондық БҚ ескермейді.

Қауіпсіздіктің неғұрлым маңызды қауіпі – адамдар. Үйде пайдаланушы оған белгісіз біреу жіберген күмәнді сайтты ашатын болса немесе оның проблемаларының басым көпшілігін шешетін антивирустарды сатып алмаса, ол өзіне өзі жау болады.

Корпоративтік ортадағы негізгі қауіп – мұнда да адамдар, бірақ бұл жерде мәселе біршама өзгеше. Біріншіден, бұл компанияның ресурстарын дұрыс бөле білмейтін басшылары. Ресурстарды дұрыс бөлмеудің классикалық мысалы – инфрақұрылымның жұмыс қабілеттілігін басқару жөніндегі және әр түрлі адамдар арасындағы қауіпсіздікті қамтамасыз ету жөніндегі міндеттерді бөлудің орнына желінің басқарушысына қауіпсіздік үшін жауапкершілікті жүктеу. Екіншіден, қауіпсіздік үшін жауап беретін қызметкерлер қауіптен сенімді қорғайды деп санай отырып, үйге қарағанда корпоративтік желілерде өздерін неғұрлым пайымсыз ұстайтын түпкілікті ұстаушылар. Бірақ ешқандай техникалық құралдардың пайымсыз іс-әрекет себебі бойынша туындаған проблемалардың бүкіл аясын шешуге мүмкіндігі жоқ. Егер пайдаланушыны техникалық құралдармен ол өзіне-өзі зиян келтіре алмайтындай дәрежеде қорғайтын болса, онда ол жұмыс та істей алмайды.

Қазіргі заманғы қорғаныш құралдарының желілік икемді функционалдылығы болуы тиіс. Әдеттегі, тіпті әрбір жұмыс станциясында орнатылған антивирус қорғанышты қамтамасыз етпейді. Тек желі бойынша ақпарат алмасу кезінде, әр түрлі желілік хаттамаларға қолдау көрсету кезінде өнім қорғалған желіні құруға мүмкіндік жасайды және оны басқаруға және бақылау жасауға болады. Осындай өнім мекен-жайдың сессиялығын,

шифрлауды, маршрутизациясын, мекен-жайлардың таратылуын қолдауы тиіс, сондықтан оны ендіру осының барлығын мұқият ретке келтіретін интегратордың болуын талап етеді.

Корпоративтік ақпарат қауіпсіздігін қамтамасыз етудің маңызды проблемаларының бірі – нүктелік шешім деп аталатын проблема. Мысалы, желі, жұмыс станциялары, файл сервері және пошта сервері жеке-жеке, сонымен қатар жиі әр түрлі өндірушілердің өнімдерімен қорғалған. Осындай интеграцияланбаған жүйені пайдалануға арналған үстеме шығыстар өте көп – осы сервердің барлығын жұмыс жағдайында ұстап тұру қажет, осы серверлердің басқарушылары қиын жағдайларда бірлесіп жұмыс істеуі тиіс және ең күрделісі, әр түрлі қауіпсіздік құралдарынан келіп түсетін оқиғаларды бір-бірімен салыстыру керек. Тіпті егер әр түрлі пайдаланушылардан антивирустар алатын болсақ – бірдей вирустар түрлі аталады, бұл ретте вирустардың атауларын стандарттау тіпті мүмкін емес, себебі вируспен күресу құралы және оның антивирус зертханасындағы аты тым қысқа мерзімде жасалуы тиіс. Сонымен қатар әр түрлі өнімдердің әр түрлі құрылымы, хаттамаларды қалыптастырудың әр түрлі ережесі, зиян келтіретін БҚ жіктеудің әр түрлі қағидаттары бар.

Көптеген жағдайларда корпоративтік желіні қорғауды құру кезінде бір өндірушінің өнімін бағдарға алған дұрысырақ болады. Бұл экономикалық жағынан алғанда неғұрлым ақталған болуы мүмкін. Тіпті сіз таңдаған өнім бәсекелес өнім міндетті түрде ұстап алуы мүмкін вирусты жіберіп алса да, осы вирустан келетін зиян әр түрлі өндірушілерден алынған қорғаныш құралдарын пайдалану шығыстарымен салыстыруға келмейтін болады. Барлық вирустың да кеңінен танымал KLEZ, NIMDA және басқа бірнеше вирустар сияқты қауіпті екенін ұмытпау керек. Әр түрлі антивирустық вендорлар базаларындағы айырмашылық Интернет – фаунаның азырақ қауіпті бөлігі бойынша неғұрлым маңызды. Сонымен қатар екі және одан көп өнімді пайдалану бәрібір желідегі вирустардың болмауына кепілдік бермейді.

Бірнеше өндірушінің өнімін пайдалану мынадай жағдайларда сөзсіз ақталған. Олардың ішіндегі біріншісі – бұл ең төменгі жиынтық құнымен иеленуді ендіру. Мысалы, егер Интернет-провайдер пошта және веб – шлюздарды антивирустық және антиспамдық қорғауды ұсынса. Осы жағдайда қызмет көрсетуге арналған негізгі шығындар провайдерге жүктеледі, ал клиент тек ай сайынғы немесе тоқсан сайынғы төлемдерді ғана енгізеді. Осындай жағдайда желінің ішкі бөлігін қорғау үшін «ортогональдық» өнімді пайдалану ақталып отыр.

Екінші жағдай – бұл компанияның беделіне әсер етуі мүмкін файлдарды (мысалы, Интернетте жарияланған немесе компакт-дискілермен таратылатын файлдарды) тексеру. Осындай файлдарды бірнеше қорғаныш құралдардың көмегімен тексеру қажет. Эвристикалық анализатордың жалған іске қосылуы нәтижесінде қандай да болмасын өндірушінің қандай да бір антивирустық файлында осындай файлдарға өзгеріс енгізуге тура келеді – себебі компанияның беделі одан қымбат.

Үшінші жағдай – қауіпсіздігі орталықтан басқарылатын, бизнесінің көлемі қорғаныш құралдарын жеткізушілердің бизнесінің көлемімен біршама асып түсетін ірі компанияларды қорғау. Осындай компанияларға тұрақтылық керек және олар қорғаныш құралдарын жеткізушілерде туындайтын жағдайдан сақтанады.

Жаппай қауіптерді (мысалы, поштамен таратылатын вирустар) және мақсатты шабуылдарды ажырату керек. Превентивтік қорғаныш, эвристика, брандмауэрлер, антивирустар мақсатты шабуыл жағдайында, қорғаныш құралдарын жеткізушілер осыған байланысты не айтса да, көмектеспейді. Мақсатты шабуыл шабуыл жасалатын желіде қандай қорғаныш құралдары мен антивирустар бар екенін анықтауды, олардың эвристикалық анализатордың жалған іске қосылып кетуін тексеруді, брандмауэр арқылы деректерді қандай хаттама бойынша жіберуге болатынын анықтауды, прокси – серверді ретке келтіруді және осалдықтың болуын анықтауды болжайды.

Сондай-ақ қорғаныш құралдарының жұмысын бақылау проблемасын бөлген дұрыс. Әдетте, серверлер мен жұмыс станцияларына қорғаныш құралдарын әдеттегі орнату болжанады. Бірақ нақты желілер қарқынды – пайдаланушылар өздерімен бірге ноутбуктар мен АДК алып келеді, оларды тікелей немесе VPN1 арқылы желіге қосады, сондықтан

желіде жаңа құрылғының пайда болғанын ескеру және оған жауап қату керек. Компанияларда саясатты мәжбүрлеп қолдану жүйесінің (Policy Enforcement) болмауы проблема болып табылады.

Саясатты мәжбүрлеп қолдану – бұл қорғаныш құралдарының аудитін қамтамасыз ететін бағдарламалық-аппараттық кешен. Мысал ретінде Cisco NAC (Network Admission Control) айтуға болады. Жаңа құрылғыдан бірінші трафик пайда болысымен-ақ оның аудиті жүзеге асырылады және онда не табылғанына (немесе керісінше табылмағанына) қарай осы құрылғының желіге кіруіне рұқсат етіледі немесе тыйым салынады. Біздің тәжірибемізде вирустардан немесе өзге де зиян келтіретін БҚ зардап шеккен компаниялардың көпшілігі антивирустың вирусты ұстамағанынан емес, желіде әлдененің қорғалмағанынан зардап шегеді. Желінің ресурстарына қауіпсіздік саясатына сәйкес келмейтін құрылғылардың кіруін шектейтін Cisco NAC технологиясының бір жыл бұрын ұсынылғанына қарамастан, ол әзірше аз пайдаланылады.

Көрсетілген технология антивирустың орнатылғанын не орнатылмағанын және оның жұмыс істейтінін не істемейтінін тексеруге, операция жүйесінің нұсқасын, қауіпсіздіктің орнатылған жаңартуларының болуын, пайдаланушының басқарушының есептік жазбамен жұмыс істемейтініне көз жеткізуді анықтауға мүмкіндік жасайды. Ал қауіпсіздік саясатында, егер қандай да болмасын БҚ (мысалы, нақты өндірушінің антивирусы) анықталған жағдайда кіруге рұқсат етілетіні туралы мәліметтер бар. Сондықтан құрылғыға антивирустың жергілікті нұсқасын орнатуға, оны сканирлеуге және содан кейін ғана кіруге рұқсат беруге болады.

Корпоративтік ақпарат қауіпсіздігін қамтамасыз ету проблемасына қайта оралсақ, қауіптің уақыт бойынша даму проблемасын атап өтеміз. Көптеген компанияларда зиян келтіретін БҚ пайда болған жағдайда іс-қимыл жасаудың нақты жоспары жоқ, ал пошта серверлерін ажыратуға ұқсас іс-әрекет вирустың әсер етуіне қарағанда әлдеқайда ауыр салдарға алып келуі мүмкін. Бұл ретте қауіпсіздік қызметінің бастығы да, қорғаныш құралдарын өндіруші де басқарушылар үшін алдын ала ешқандай нұсқау жаза алмайды, себебі болашақта қандай вирустың пайда болатыны алдын ала белгісіз болады, сондықтан іс-әрекеттер емес, ақпарат алу арналары реттелуі тиіс. Ал бөлінген желісі бар ірі компания жағдайында барлық басқарушыларға хабарлау схемасы болуы тиіс.

Корпоративтік ақпарат қауіпсіздігін қамтамасыз етудің тағы да бір проблемасы мобильдік телефон функционалдылығы бар смартфондар мен АДК біртіндеп таратудан тұрады. Бұл құбылыстың, әрине, әзірше жаппай сипаты жоқ. Бірақ осындай құрылғыларға қатысты проблемалары көп болады – АДК-ға арналған антивирус-сканерлер болады, бірақ смартфонды іске қосуға және синхрондаудың басталуына әсер етуге ұқсас бақылау құралдары жоқ. Осындай анықтауды жүзеге асыру – бос сөз емес. Егер ноутбук жергілікті желіге немесе сымсыз желіге қосылса, онда смартфон ұялы байланыс операторының желісіне тұрақты және қосымша кезең-кезеңімен қосылады.

Сол смартфондар үшін де корпоративтік антивирус жоқ және корпоративтік бола ма әлде жоқ па екені түсініксіз, өйткені бұрын атап өтілгендей, смартфон корпоративтік желіге кезең-кезеңімен, ал ұялы байланыс операторының желісіне ол тұрақты қосылады. Дегенмен әзірше ұялы байланыс операторы жеткізетін қорғаныш құралдары ешқайда дерлік жоқ, мысалы қосымша абоненттік ақы үшін ұялы байланыс операторы жаңартатын антивирус. Әзірше әлемде осындай сервисті ұсынатын операторлар саусақпен санарлықтай. Өйткені смартфондар үшін вирустар әзірше аз және ірі эпидемия болған жоқ, сондықтан ұялы байланыс операторлары соңғы пайдаланушылар олар үшін ақы төлеуге дайын емес дей отырып, ендіруге асықпайды. Сонымен қатар платформаларды пайдаланатындардың саны қысқаруда, анық көшбасшылар анықталуда, ал смартфондардың өзі барынша жаппай болуда, сондықтан осы қауіп жақын арада нақты болады.

Сонымен қатар, пайдаланушы принтерде пайдалануы мүмкін қағаздың санын шектеуді қоса алғанда бірыңғай құралдың көмегімен барлығын сипаттауға болатын кезде саясатты мәжбүрлеп енгізудің осындай құралдары немесе қауіпсіздікті (аудитті ғана емес)

қамтамасыз етуге арналған қандай да болмасын бағдарламаларды мәжбүрлеп орнату құралдары жетпейді. Осындай жүйелердің пайда болуымен осы тәсіл жаппай қолданылатын болады және «орталықтан басқару» сияқты өздігінен айқындалады.

Қауіпсіздік қызметін ұсынудың аутсорсингтік үлгілері әлі де аз – тіпті Интернетке кіру ғана емес, сонымен бірге трафикті антивирустық және антиспамдық тексеру ұсынылатын электрондық поштаның қорғалған шлюздары сияқты қарапайымдары да.

Корпоративтік ақпарат ресурстарын залал келтіретін БҚ-дан қорғауды ұйымдастыру кезінде жүйелік басқарушылар мен ақпарат қызметтерінің басшылары жасайтын, кеңінен таралған қателерді атап өту қажет. Бірінші кезекте қорғаныш құралдарын иеленудің жиынтық құнының дұрыс бағаланбауы. Басқарушыға әдетте өнімнің ол барлық бәледен сақтайтын болып көрінуі мүмкін қандай да болмасын қызметі ұнайды – нәтижесінде өнім оның жұмысына тұтас талдау жасамай ендіру үшін ұсынылады. Иеленудің жиынтық құнын бағалау кезінде лицензиялардың құны және оларды ұзарту ғана талқыланады, бірақ бұл ретте қызмет көрсету және техникалық қолдау туралы ұмытылып кетеді.

Екінші елеулі қате – қорғаныштың толық аясын ендірудің жоқ болуы. Қорғаныш барлық жерде болуы тиіс. Иә, ендіру кезінде өнімділіктің немесе үйлесімділіктің қандай да бір проблемасы анықталуы мүмкін. Бірақ қорғанышты сақтау режимінде ретке келтіруге болады және осындай қажеттілік туындаған кезде, мысалы, эпидемия болған сәтте, ретке келтірудегі бірденені өзгертуге болады – және қорғаныш неғұрлым сенімді болады. Өнімнің жетістігі мен кемшілігін, оларды жадыдан алып тастаудың қарапайымдылығын, жаңартудың жылдамдығын және мөлшерін, өндірушінің жаңа қауіпке жедел жауап қатуын талқылауға болады. Бірақ практика проблемалардың басым көпшілігінің антивирустың нашар болуынан емес, оның барлық жерде орнатылмағанынан және барлық жерде дұрыс жаңартылмайтынынан туындайтынын көрсетіп отыр.

Тағы да бір таралған қате – төтенше жағдайлардағы іс-әрекет стратегиясының, ең алдымен басқарушылардың күштерін үйлестіру стратегиясының болмауы, сондай-ақ осындай жағдайларды, мысалы әрбір басқарушының оған бағынысты компьютерлерде анықталғаны туралы есептерін кейіннен талдаудың болмауы. Осындай талдау әдетте қорғанышқа арналған қаражаттың дұрыс пайдаланылып отыруын түсінуге мүмкіндік жасайды.

Адам факторын ескермеу де таралған қате болып табылады. Өнімді жаңарту және жаңа нұсқаларды орнату қажет екенін бәрі де біледі. Бірақ бұл жерде компанияға компанияның немен айналысатынын, онда неге тыйым салынғанын немесе рұқсат етілгенін және бұл қандай тәуекелмен байланысты екенін біле отырып, осының барлығын қадағалайтын ғана емес, қорғаныш барысын басқаратын қызметкерлердің қажет болу фактісі ескерілмейді.

Тұтастай алғанда қауіпсіздік проблемаларын шешудің негізгі төрт құрамдас бөлігі бар екенін атап өткен дұрыс. Біріншіден, қауіпсіз операция жүйелері құрылуы тиіс (және шын мәнінде Windows-тың жаңа әрбір буыны маңызды қауіптердің тұтас тобына мүмкіндік бермейді), екіншіден, неғұрлым жетілдірілген қорғаныш құралы әзірленуі тиіс, үшіншіден, заңнама базасы жақсартылуы тиіс, ал төртіншіден, пайдаланушыларға арналған сауат ашу құралдары түрлендірілуі тиіс.